

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ТЕРНОПІЛЬСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ ЕКОНОМІЧНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ
ФАКУЛЬТЕТ БАНКІВСЬКОГО БІЗНЕСУ
КАФЕДРА БАНКІВСЬКОЇ СПРАВИ**

Голубець Юрій Михайлович

**“ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВ: УПРАВЛІННЯ ТА РЕГУЛЮВАННЯ В
УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ В ЕКОНОМІЦІ”**

Спеціальність 8. 050105 – банківська справа

Дипломна робота за освітньо-кваліфікаційним рівнем “магістр”

Студент групи БСм – 51
Ю.М. Голубець

Науковий керівник
викладач В.Я. Рудан

Дипломну роботу допущено
до захисту:

« ____ » _____ 2013 р.
Зав. кафедри банківської справи,
д.е.н., професор

Дзюблюк О. В. _____

Тернопіль – 2013

ПЛАН

ВСТУП

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

- 1.1. Поняття та суть ліквідності, її значення в діяльності банку.
- 1.2. Методи та прийоми управління ліквідністю банку.
- 1.3. Основні підходи до регулювання ліквідністю комерційних банків в зарубіжній та вітчизняній практиці банківської діяльності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

РОЗДІЛ 2. АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

- 2.1. Діяльність Національного банку України у сфері регулювання та управління ліквідністю вітчизняного банківського сектору.
- 2.2. Дослідження вітчизняної практики планування ліквідності банку та характеристика основних джерел поповнення ліквідних коштів .
- 2.3. Оцінка ефективності управління ліквідністю комерційних банків в умовах кризових явищ в економіці (на прикладі ПАТ “Приватбанк”).

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

РОЗДІЛ 3. ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

- 3.1. Напрями мінімізації негативного впливу кризових явищ в економіці на стан ліквідності вітчизняних комерційних банків.
- 3.2. Зарубіжний досвід управління ліквідністю комерційних банків та можливості його застосування в Україні.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

ВИСНОВКИ

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Економічна криза 2008 року завдала значних збитків банківській системі України, що негативно вплинуло на ліквідність банків. Ліквідність передбачає здатність будь-якого комерційного банку виконувати свої зобов'язання перед вкладниками, кредиторами, інвесторами та клієнтами в цілому. Банківські установи приділяють особливу увагу ліквідності, адже вони здійснюють свою діяльність не тільки за рахунок власних, але й за рахунок коштів вкладників, позичальників тощо. Тому банківська діяльність передбачає залучення великої кількості зобов'язань, що у свою чергу змушує ефективно використовувати їх.

До 2008 року комерційні банки України залучали велику кількість грошових коштів в економічних агентів, та вкладали їх довгострокові високодохідні активи. За рахунок чого банки отримували високі прибутки, що у свою чергу збільшувало ризик ліквідності. Економічна криза 2008 року негативно вплинула на ліквідність не тільки окремих банків, але й на ліквідність банківської системи. Причиною виникнення проблем із ліквідністю було різке падіння кредитоспроможності позичальників, що було спричинено падінням реалізації продукції, та збільшенням витрат вкладників, що в результаті призвело до відтоку грошових коштів із банківських рахунків.

Саме подолання наслідків кризи ліквідності та підвищення ефективності управління ліквідністю в умовах нестабільності на фінансових ринках зумовлює актуальність даного дослідження.

Огляд літератури з теми дослідження. Управління ліквідністю банку – це складний багатофакторний процес, що передбачає не тільки мінімізацію ризику ліквідності, але виконання основної мети діяльності, а саме отримання прибутку. Даній сфері банківського менеджменту присвячено багато зарубіжних та вітчизняних наукових робіт. Значний внесок у наукову і практичну діяльність банківських установ, пов'язану із управлінням та регулюванням ліквідності, зробили такі зарубіжні та вітчизняні науковці, як: В.В. Бабанов, І.А. Бланк, С.П. Вожжов, О.В. Дзюблюк, Ж.М. Довгань, О.І. Лаврушин, Б.Л. Луців,

О.В. Молчанов, А.М. Мороз, П.С. Роуз, Ю.С. Серпенінова, Дж. Сінкі, В.С. Стельмах.

Мета і завдання дослідження. Метою дипломної роботи є дослідження теоретичних аспектів ліквідності банків; аналіз інструментів управління ліквідністю комерційним банком та інструментів регулювання ліквідності банківської системи, які використовує НБУ; обґрунтування основних факторів негативного впливу на ліквідність банку та визначення основних напрямків мінімізації ризику ліквідності.

Для досягнення поставленої мети необхідно сформулювати та розв'язати такі завдання:

- дослідити теоретичні аспекти ліквідності банків та банківської системи в цілому;
- проаналізувати основні методи управління ліквідністю банку;
- визначити основних інструментів регулювання центральним банком ліквідності банківської системи;
- проаналізувати діяльність у сфері підтримки ліквідності банків;
- розглянути основні методи планування ліквідності вітчизняних банків;
- дослідити ефективність управління банків України в період кризових явищ;
- визначити основні фактори негативного впливу на ліквідність банку та запропонувати шляхи їх подолання;
- дослідити зарубіжний досвід управління ліквідністю.

Об'єкт і предмет дослідження. Об'єктом дослідження є система управління ліквідністю комерційного банку, як установи, яка здійснює свою діяльність не тільки за рахунок власних коштів, але й за рахунок коштів вкладників та позичальників.

Предметом дослідження є сукупність економічних відносин з приводу управління та регулювання ліквідності банківської системи

Методи дослідження. У дипломній роботі застосовуються методи аналізу внутрішньогосподарських та загальноекономічних показників ліквідності.

Також у роботі використовуються: діалектичний метод визначення проблем та напрямків їх рішення, математичні, статистичні, спостереження.

Інформаційна база роботи. Основну частину дипломної роботи складає інформація, взята із таких джерел: закони України, нормативні акти Національного банку України, звіти банківських установ, наукові статті, тези доповідей, аналітичні звіти, монографії, статистичні звіти НБУ та комерційних банків.

Практичне значення роботи. Результати дипломної роботи можуть використовуватися в процесі удосконалення системи управління ліквідністю комерційного банку (зокрема ПАТ “Приватбанк”); а також у процесі підвищення ефективності регулювання ліквідністю банківської системи Національним банком України.

Структура роботи. Дипломна робота складається із вступу, 3 розділів, висновків, списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи складає 102 сторінки комп’ютерного тексту, у тому числі 15 рисунків, 9 таблиць, список використаних джерел з 90 найменувань.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ БАНКІВСЬКОЇ ЛІКВІДНОСТІ

1.1. Поняття та суть ліквідності, її значення в діяльності банку

В останні десятиліття фінансові ринки є надзвичайно мінливі і динамічні, що зумовлено високою конкуренцією між учасниками таких ринків, розвитком передових технологій та переходу економік з індустріального до постіндустріального режиму. Центральною ланкою фінансових ринків виступають комерційні банківські установи. Головною метою функціонування даних фінансових установ є отримання прибутку та сприяння соціально-економічному розвитку не тільки окремих регіонів, а й держави загалом. Досягнення даної мети забезпечується шляхом перерозподілу капіталу, тобто залучення вільних грошових ресурсів та перерозподіл їх між регіонами та певними групами суспільства, де є необхідність у даних ресурсах. Однак в процесі банківської діяльності виникає проблема в незбалансованості між сумами та строками залучених і розміщених ресурсів. Тобто виникають певні фінансові втрати, зумовлені низькою ліквідністю активів банківських установ.

Термін “ліквідність” (від лат. Liquidus - рідкий, текучий) буквально означає легкість продажу, реалізації, перетворення матеріальних цінностей у грошові кошти. Щодо визначення сутності поняття банківської ліквідності в працях зарубіжних та вітчизняних науковців не має єдиного підходу [3, с. 69].

Так, Ж.М. Довгань розглядає банківську ліквідність як мобільність банківських активів для забезпечення власного виконання заздалегідь узятих зобов'язань та вимог, що виникають у процесі діяльності [28, с. 257].

Український економіст Т.Т. Ковальчук вважає, що ліквідність – це здатність банківської установи забезпечувати вчасне та повне виконання зобов'язань. Ліквідність банку забезпечується збалансованістю активів та пасивів та відповідністю строків розміщення активів до строків залучення пасивів згідно банківського балансу [39, с. 7].

В енциклопедія банківської справи поняття “ліквідність” трактується наступним чином:

1. Здатність до реалізації, продажу, мобільного перетворення матеріальних та інших цінностей на реальні гроші;

2. Спроможність підприємств банків своєчасно виконувати свої кредитно-фінансові зобов’язання, можливість конвертувати відповідні активи в грошові кошти для оплати своїх зобов’язань [30, с. 331].

Івасів І. Б. визначає “банківську ліквідність” як спроможність банку виконувати свої зобов’язання, можливість задоволення кредитних заявок, які відповідають його стандартам кредитування [35, с. 111].

У законодавчих актах “ліквідність банківської установи” визначається в Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні, затверджена постановою НБУ від 28.08.2001 №368. В даному нормативному акті “банківська ліквідність” трактується як здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов’язань, яка визначається збалансованістю між строками та сумами погашення розміщених активів і строками й сумами виконання зобов’язань банку, а також строками та сумами інших джерел і напрямів використання коштів (видача кредитів та інші витрати). [Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [37].

Дуже часто вітчизняні науковці трактують ліквідність банку як здатність банку розраховуватися за своїми зобов’язаннями. Однак сучасна економічна думка визначає ліквідність банку не тільки як незбалансованість активів і пасивів, а й як здатність задовольняти потреби клієнтів у кредитних грошах.

Отже, ліквідність банківської установи розглядається, як здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов’язання та готовність задовольняти потребу клієнтів в грошових коштах в необхідний для них час.

У світовій теорії та практиці банківської діяльності ліквідність розглядають як запас, або потік.

Ліквідність як запас – це рівень можливості банку виконати свої зобов’язання перед клієнтами на певний момент часу шляхом зміни структури

активів банку на користь його високоліквідних статей, за рахунок невикористаних резервів в даній сфері. Так, дана ліквідність передбачає наявність у балансі банку певної кількості високоліквідних активів, які можуть спрямовуватися на погашення зобов'язань банку перед клієнтами. Таким чином, ліквідність як запас характеризує ліквідність банківської установи на певну дату і відображає наявність ресурсів для погашення зобов'язань на даний момент [36, с. 165].

Ліквідність як потік характеризується за певний період або на перспективу, тоді як ліквідність-запасу має звужений характер. При розгляді ліквідності як потоку основна увага приділяється можливості забезпечення трансформації ліквідних активів у високоліквідні, а також додатковому притоку грошових коштів, що здійснюється за рахунок залучення коштів на грошовому ринку та міжбанківському ринку кредитних ресурсів. Отже, дана категорія відображає стан ліквідності в майбутньому, тобто дає змогу визначити прогностичні значення, які утворилися при придбанні банком не тільки вимог, але й нових зобов'язань [38].

У світовій та вітчизняній економічній літературі ліквідність розглядають як систему категорій, яка включає такі елементи, як: ліквідність банку, ліквідність балансу, ліквідність активів, ліквідність пасивів та ліквідність банківської системи в цілому.

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити своєчасне виконання своїх грошових зобов'язань, тобто здатність задовольняти свої потреби у грошових коштах незалежно від цілей їх витрачання [19]. Банківські установи в процесі своєї діяльності повинні створювати певні резерви, які формуються за рахунок ліквідних коштів та використовуються в разі браку банківської ліквідності, яка виникає внаслідок непередбачених зобов'язань, що в свою чергу виникають через зміни стану грошового ринку, стану клієнтів або банків-партнерів.

Ліквідність балансу – це співвідношення окремих статей активу і пасиву балансу банку з метою порівняння їх значень із встановленими нормативними

значеннями. Ліквідність балансу є основним фактором ліквідності банківської установи, тому ці поняття сумісні.

Ліквідність активів – це активи, які можуть бути безпосередньо використані для погашення боргових зобов'язань або трансформуватися в грошові та інші платіжні засоби, іншу грошову форму, тобто змінювати структуру активів на користь їх високоліквідних активів.

Всі активи банківської установи залежно від їх ліквідності розділяються на п'ять груп.

I група – грошові кошти, або готівка – це активи, які можуть бути негайно використанні виплати вкладів клієнтів банку, які вимагають повернути вклади, та задоволення заяв на отримання кредиту. Дана група активів включає:

- готівку в касах банку;
- залишки на кореспондентських рахунках в центральному банку та інших банківських установ, які є першокласними.

II група – високоліквідні активи, дохідні активи, які включають грошові кошти на користь банку, готівка в дорозі. У випадку дострокового продажу зазначених активів, банківська установа, в найкоротший термін та з мінімальними затратами на їх реалізацію, зможе отримати грошові кошти. В дану групу входять:

- державні цінні папери, цінні папери місцевих органів влади, для яких існує вторинний ринок обігу, векселі першокласних векселедавців;
- кредити та інші платежі на користь банку від його першокласних позичальників, які погашаються в наступному місяці.

III група – ліквідні активи: портфель короткострокових кредитів та цінних паперів. Дані активи (крім кредитів) можуть бути достроково трансформовані в готівкові кошти в термін не більше одного місяця з незначними реалізаційними затратами. До даної групи входять:

- кредити, недержавні цінні папери та інші платежі на користь банківської установи від її фінансово стабільних клієнтів за терміном погашення 1-3 місяці;

- дебіторська заборгованість, погашення якої є протягом короткого проміжку часу (наприклад, заставне майно);
- кошти на коррахунках у банківських установах, які не відносяться до першокласних банків.

IV група – важко ліквідні активи. Дострокова реалізація таких активів ускладнена, вони можуть бути трансформовані в готівкові кошти в термін, що перевищує 1-2 місяці та із суттєвими реалізаційними втратами (близько 20% їхньої вартості). До даних активів відносять:

- інші кредити банку та придбані цінні папери, які не увійшли до другої та третьої групи активів;
- інша дебіторська заборгованість, яка не увійшла до другої та третьої групи активів;
- інші термінові платежі, які не увійшли до другої та третьої групи активів.

V група – низько ліквідні та неліквідні активи. Реалізація даних активів є найбільш проблемною, оскільки ринку таких активів або немає, або він суттєво обмежений. Реалізаційні витрати можуть досягати 50% їх первинної вартості. Дана група активів включає:

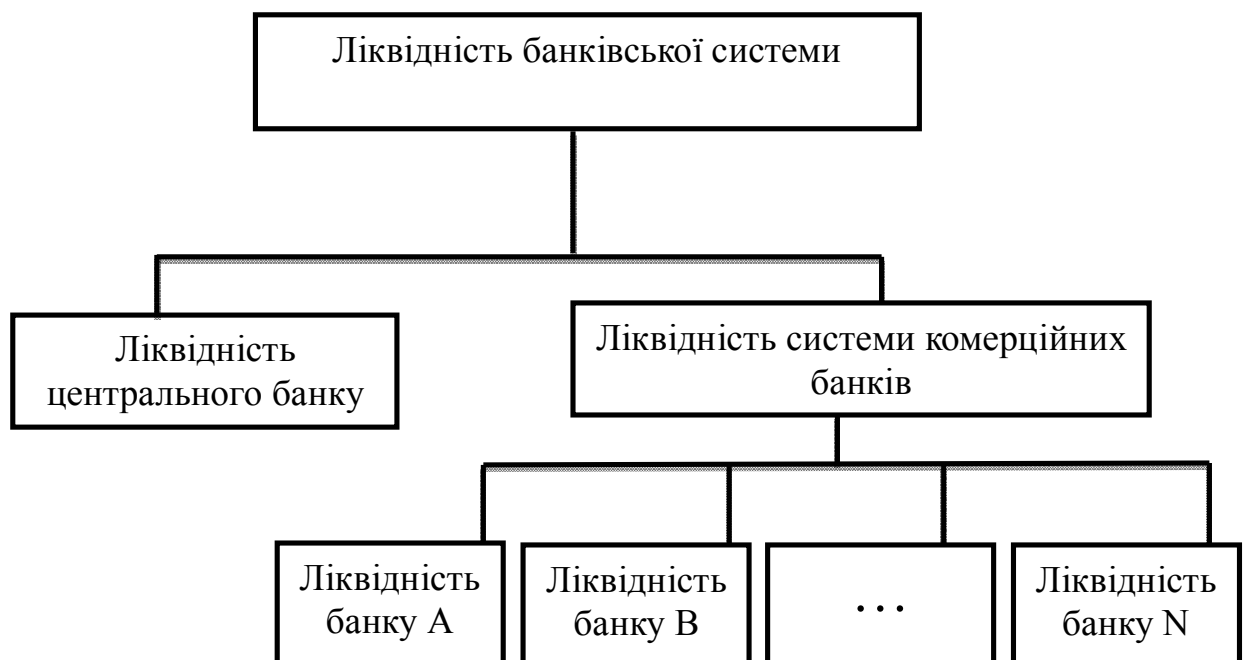
- нерухомість та обладнання, що належить банку;
- нематеріальні активи;
- кредити не поверненні в термін, інші платежі на користь банку, термін сплати яких минув;
- інші активи, що не увійшли до попередніх груп [77].

Наступним структурним елементом банківської ліквідності є категорія «ліквідні пасиви». Суть даної категорії полягає в тому, що це пасиви, які стабільно перебувають в обігу та не є надзвичайно чутливими до відсоткових ставок на фінансових ринках. Ліквідність банківської установи підвищується тоді, коли мінливість руху залишків коштів зменшується. До таких пасивів відносять:

- залишки на поточних рахунках постійних клієнтів банку;

- кредити, отримані від міжнародних фінансових організацій.

Під категорією “ліквідність банківської системи” характеризується здатність банківської системи (центрального банку та комерційних банків) за нормальних умов функціонування економіки, своєчасно (відповідно до строковості зобов’язань) і повному обсязі виконувати всі взяті на себе зобов’язання перед міжнародними валютно-фінансовими інституціями, урядом, вкладниками, кредиторами та кредиторами банків, а також спроможність залучати кошти фізичних та юридичних осіб на зовнішніх та внутрішніх фінансових ринках з метою задоволення платоспроможного попиту суб’єктів економіки як в готівковій, так і безготівковій грошових формах [72]. Так, під даним визначенням розуміється, ліквідність банківської системи включає не тільки ліквідність банків другого рівня, але й банку першого рівня, тобто центрального банку. Ліквідність банківської системи зображено на рис. 1.1.

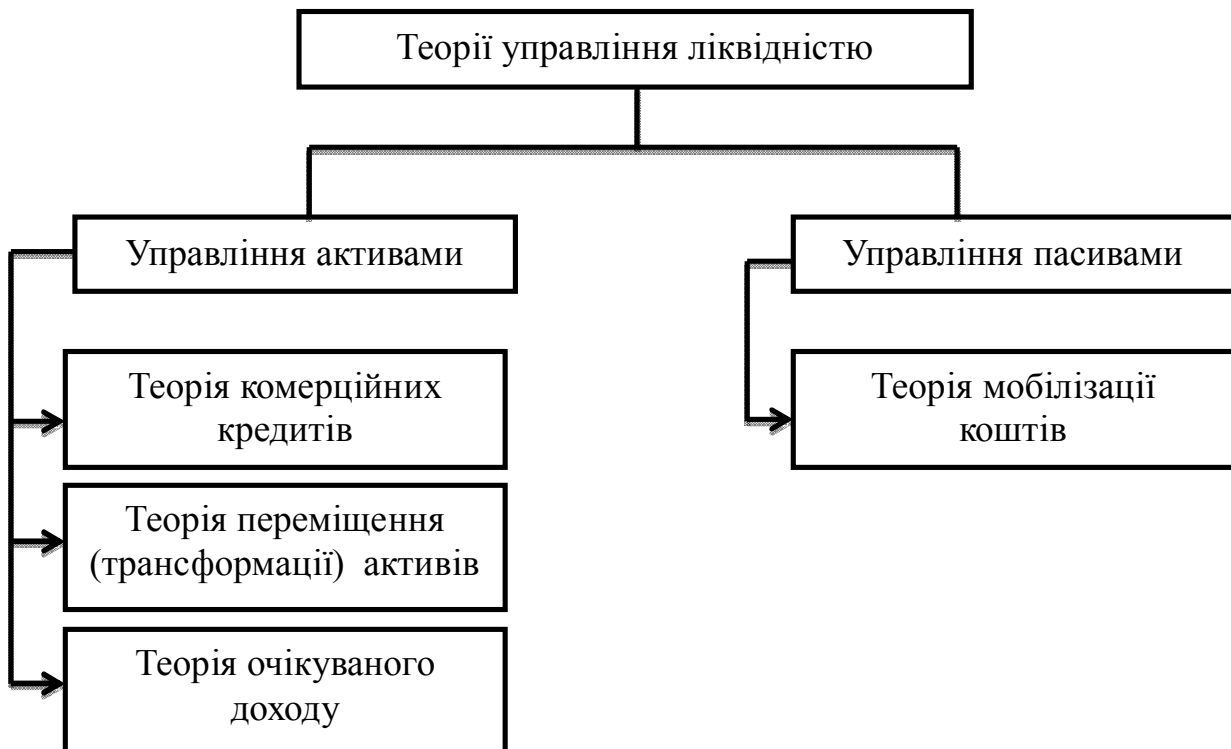

Рис. 1.1. Ліквідність банківської системи [72, с. 42].

Як бачимо на рисунку ліквідність банківської системи не ототожнюється як ліквідність банківських установ другого рівня, а є ліквідністю системи комерційних банків та центрального банку в цілому.

Отож, дамо визначення ліквідності центрального банку. Ліквідність центрального банку – це здатність центрального банку за сприятливих умов функціонування економіки своєчасно і в повному обсязі виконувати взяті на себе зобов’язання взяті на себе перед міжнародними валютно-фінансовими організаціями, урядом та комерційними банками, а також спроможність оперативно виконувати свої функції із забезпечення стабільності національної валюти та підтримки ліквідності комерційних банків [72, с. 47].

У міжнародній та вітчизняній банківській практиці існує чотири теорії управління ліквідністю, які є проявом двох загальних підходів до управління активами і пасивами банківської установи. Дані теорії зображені на рис. 1.2.

Рис.1.2. Теорії управління ліквідністю [77].

Теорія комерційних позик бере початок ще з XVIII ст. у англійській банківській практиці. Як зазначає український економіст Ковальчук Т. Т. дана теорія передбачає розміщення комерційними банками своїх активів у короткострокові позики, які вчасно погашаються при стабільному рівні ділової активності [39, с. 11]. Банківська установа повинна видавати кредити підприємствам лише на поповнення оборотного капіталу або під створення

товарних запасів, а також враховувати виключно короткострокові цінні папери. Теорія була провідною банківською теорією в США починаючи із колоніальних часів та закінчуючи 30-ми роками ХХ ст. Дана теорія управління ліквідності широко пропагувалася економістами, органами регулювання та нагляду та самими банками тих часів, але дотримання її на практиці було не досить послідовним.

Недоліком теорії було те, що вона не спиралася на кредитні потреби економіки під час фази зростання економічного циклу. Жорстке та постійне дотримання теорії комерційних позик обмежувало банківське кредитування на розширення діяльності суб'єктів господарювання, тобто фінансування капіталовкладень в основні засоби, будівлі, обладнання та ін. Дана ситуація призводила до того, що банки втрачали частину своїх клієнтів, які переходили на обслуговування в ощадні банки, кредитні спілки, позичково-ощадні асоціації. Також дана теорія не враховувала відносну стабільність банківських вкладів. Стабільність банківських вкладів дає змогу розміщувати банківські ресурси на помірно довгі строки без загрози зменшення ліквідності. І, нарешті, основним недоліком теорії комерційних позик було те, що короткострокова комерційна позика забезпечувала ліквідність в умовах стабільного економічного розвитку, але не в умовах економічного спаду, коли кошти особливо необхідні. Адже в періоди економічного спаду обороти товарних запасів та дебіторської заборгованості сповільнюються, що зменшує можливості повернення позик економічними суб'єктами [39, с. 14].

Наступною теорією управління ліквідністю банку є теорія переміщення (трансформації) активів. Дана теорія заснована на твердженні, що банківська установа може бути ліквідною, якщо її активи можна перемістити або продати іншим кредиторам або інвесторам за готівку. Таким чином, умовою покриття потреб окремого комерційного банку в ліквідних ресурсах є постійна наявність активів, які можна продати [59, с. 48]. Теорія переміщення активів як метод управління банківською ліквідністю була широко поширена в 1940-1950-х рр. недоліком даної теорії було обмеження кількості активів, прийнятих як вторинні

резерви банківської ліквідності. Відповідно до цієї теорії, банківська установа повинна була розширювати свої вкладення в активи, які легко перетворюються, однак дані активи не приносили доходу. Отже, збільшення частки вторинних резервів у активах банку обмежує рівень прибутковості банку. Також в період економічних криз вартість навіть першокласних цінних паперів може знижуватися [77].

Останньою теорією управління ліквідності, що відноситься до управління активами є теорія очікуваного доходу. Згідно даної теорії банківську ліквідність можна прогнозувати, якщо в основу графіка платежів у погашенні кредитів покласти майбутні доходи позичальника [39, с. 20]. Теорія очікуваного доходу сприяла розвитку банківської справи, вона привела до появи в 1950-1960-х рр. диверсифікованих за строками портфелів цінних паперів, а також “амортизаційних кредитів”, тобто кредитів, які погашаються в розстрочку. Дана теорія може використовуватися тільки в умовах стабільності економіки, коли більшість позичальників мають стабільний фінансовий стан. Тобто, теорія використовується на практиці тоді, коли загальний ризик проведення кредитних операцій є незначний [77]. Теорія очікуваного доходу не заперечує використання попередніх теорій, але підкреслює, що зв'язок між доходами позичальника та погашенням кредитів є важливішим ніж забезпечення кредитів. Також теорія стверджує, що на банківську ліквідність можна впливати змінюючи структуру погашення кредитів та інвестицій. Наприклад, короткострокові позики промисловим підприємствам є більш ліквідні, а ніж довгострокові [59, с. 50].

Іншим напрямом в управлінні ліквідністю банку є теорія управління пасивами або теорія мобілізації коштів. Дана теорія ґрунтується на таких двох твердженнях:

По-перше, комерційний банк може вирішувати проблеми з ліквідністю шляхом залучення додаткових коштів на ринку капіталів. Дане твердження знайшло своє втілення в західних країнах.

По-друге, банківська установа може забезпечити свою ліквідність

вдаючись до запозичення коштів у центрального банку та у банків-кореспондентів.

У широкому розумінні, управління пасивними операціями – це діяльність, пов'язана із залученням коштів вкладників та інших кредиторів, а також визначення відповідної комбінації джерел коштів для даної банківської установи [59, с.50].

Переваги теорії мобілізації коштів:

- дана теорія дозволяє банківським установам не змінювати структури активів;
- банківські установи мають можливість залучати кошти із зовнішніх джерел, які в свою чергу можуть замінювати високоліквідні активи, які не є дохідні;
- шляхом залучення коштів на грошову ринку, банки можуть уникнути дострокового продажу своїх довгострокових дохідних активів.

Однак теорія мобілізації коштів має і недоліки:

- ресурси, що залучаються мають короткостроковий характер, що збільшує ризик незбалансованості між активними і пасивними операціями. Дана проблема пов'язана із тим, що банки фінансують економічних суб'єктів на середньо- та довгостроковий період за рахунок короткострокових пасивів;
- залежність банківської установи від грошового ринку. Комерційні банки, які постійно залучають кошти на грошовому ринку стають залежними від нього, що в період кризи даного ринку негативно впливає на ліквідність банку. Тобто із настанням кризи на грошовому ринку проявляється дефіцит грошових коштів, що зменшує можливості банківської установи у залученні коштів на даному ринку;
- внаслідок залучення пасивів, банки несуть додаткові витрати за отримані кошти, що проявляються у формі відсотка за залучені кошти [77].

Таким чином до управління ліквідністю банку потрібно здійснювати комплексно, враховуючи всі переваги та недоліки управлінських рішень.

1.2. Методи та прийоми управління ліквідністю банку

У процесі своєї діяльності банківські установи стикаються із багатьма фінансовими проблемами. Однією із таких проблем є підтримання оптимальної структури балансу банку, яка б забезпечувала високий рівень прибутку при мінімальних ризиках ліквідності. Дану проблему банки вирішують за допомогою методів та прийомів управління банківською ліквідністю.

Як зазначає Серпенінова Ю. С. управління ліквідності банку включає в себе такі напрямки реалізації:

- стратегії управління ліквідністю;
- методи управління ліквідністю;
- методи оцінки потреби в ліквідних коштах [82, с. 13].

Підходи до реалізації напрямків управління ліквідністю банківських установ зображено на рис. 1.3.

У світовій банківській практиці виділяють три стратегії управління ліквідністю, а саме: управління активами, управління пасивами, управління активами і пасивами.

Найстарішим способом забезпечення потреб банку у ліквідних коштах управління ліквідністю через управління активами. Під управлінням активами передбачається нагромадження банківською установою ліквідних засобів у вигляді грошових коштів і цінних паперів, які можна швидко реалізувати. Коли виникає потреба у ліквідних ресурсах, вибірково активи реалізують до тих пір, поки банк повністю не задовольнить потребу клієнтів у готівкових коштах. Така стратегія є менш ризикова ніж стратегія управління пасивами, але одночасне накопичення великої кількості високоліквідних активів призводить до зменшення рентабельності банку [82, с. 13].

Рис. 1.3. Підходи до реалізації напрямків управління ліквідністю банку [82, с. 12].

Основні вимоги до ліквідних коштів:

- наявність ринку для швидкої трансформації їх у грошові кошти;
- стабільність цін на ринку. Тобто ринок має бути здатним приймати всі запропоновані активи без значного зменшення їх ціни;
- оборотність та можливість відшкодування першопочаткових інвестицій з мінімальними ризиком [28, с. 269].

Недоліками стратегії управління активами є:

- наявність альтернативної вартості активів;
- витрати з продажу активів;
- необхідність продажу першокласних дохідних активів [82, с. 13].

Наступною стратегією управління ліквідністю банківської установи є управління пасивами, яку також називають стратегією запозичення ліквідних засобів. Дана стратегія реалізується шляхом залучення додаткових коштів з ринку в обсягах, достатніх для покриття всього очікуваного попиту на високоліквідні ресурси. Банківські кредити використовуються лише в тому разі,

коли банк реальну потребу в ліквідних коштах, що допомагає уникнути від дострокової реалізації дохідних активів на користь високоліквідних активів, які не приносять прибутку. Однак, стратегія управління пасивами є найризикованішою серед всіх трьох стратегій. Ризикованість управління пасивів полягає у можливих змінах процентних ставок на грошовому ринку та можливості залучення додаткових коштів, тобто доступністю залучених коштів [34, с.123].

Основні вимоги до ліквідних коштів:

- можливість запозичення ліквідних коштів. Банківська установа повинна забезпечувати собі доступ до зовнішніх джерел запозичення ліквідних коштів;
- точна оцінка потреб у ліквідних коштах, тобто визначення термінів та обсягів необхідних високоліквідних ресурсів;
- аналіз динаміки та надійне прогнозування зміни кон'юнктури ринків, що дає змогу зменшення ризику зміни процентної ставки.

До основних недоліків управління ліквідністю через управління пасивами відносять:

- підвищений процентний ризик. Зміна процентної ставки на грошовому ринку може призвести до “відпливу” ліквідних коштів із банку;
- зниження пропозиції інших банків у разі певних фінансових труднощів;
- можливість зростання витрат на придбання ліквідних ресурсів, що може бути результатом збільшення процентних ставок на грошовому ринку [82, с. 13].

Висока вартість стратегії управління активів та висока ризикованість стратегії управління пасивами, змушує банки використовувати збалансовану стратегію управління активами і пасивами. Стратегія управління активами і пасивами об'єднує дві попередні стратегії управління ліквідністю. Відповідно до даної стратегії, частину попиту на ліквідність нагромаджують у формі швидко реалізованих цінних паперів та депозитів у інших банках, а також за допомогою відкритих кредитних ліній у інших банках. Попит на ліквідні кошти задовольняється за допомогою короткострокових позик у банків-кореспондентів. Коли ж виникає потреба у довгострокових ліквідних коштах, то

її реалізують за допомогою короткострокових та середньострокових позик [49].

Стратегія управління активами і пасивами дає змогу комерційним банкам нівелювати недоліки двох попередніх стратегій. В той же час дана стратегія допомагає банкам мінімізувати втрати від створення надмірних резервів ліквідності та процентний ризик при залученні пасивів у момент розриву ліквідності. Основною проблемою збалансованої стратегії управління активами і пасивами є необхідність досягнення банківськими установами оптимального співвідношення між нагромадженою ліквідністю та залученими ліквідними коштами [12].

Кожна банківська установа, в межах стратегій управління ліквідністю, використовує певні методи управління ліквідністю. В економічній літературі розглядаються такі основні методи управління ліквідністю, а саме:

- метод фондового пулу (метод загального фонду коштів);
- метод конверсії фондів (метод розподілу активів);
- метод управління резервною позицією;
- метод сек'ютеризації;
- метод математичного моделювання;
- метод управління кредитною позицією (див. рис. 1.3.)

Метод фондового пулу полягає у зіставленні загальної потреби у ліквідності та усіх джерел її покриття. Тобто суть даного методу розкривається в тому, що усі банківські ресурси, отримані із різних джерел, розглядаються як загальний фонд коштів. Основним завданням банківської установи є створення відповідних первинних і вторинних резервів для забезпечення ліквідності. Первинні резерви повинні включати в себе високоліквідні активи, тобто грошові кошти у касі та на кореспондентських рахунках. До складу вторинних входять такі активи, як: державні цінні папери, векселі та облігації першокласних банків, банківські акцепти [73, с. 24].

Наступним методом управління ліквідністю банків є метод конверсії фондів, тобто конверсії активів. Даний метод полягає в тому, що банківські ресурси діляться за критерієм швидкості їх руху. Умовою застосування методу

розподілу активів є наявність в середині банку кількох центрів ліквідності і прибутковості. Перевагою цього методу є зменшення частки ліквідних активів і вкладення додаткових коштів у позички та інвестиції, що веде до збільшення прибутку [78, с. 60].

Найбільш ризикованим методом управління ліквідністю є управління резервною позицією банку. Суть даного методу полягає у тому, що комерційний банк визначає величину резервного фонду, але не створює його заздалегідь, замінюючи його лиш джерелами поповнення ліквідними коштами. Метод є вигідним для банку, тому що надлишкові високоліквідні грошові кошти не осідають в резервних фондах, а вкладаються у дохідні активи, які збільшують прибутковість банку. Головними недоліками методу управління резервною позицією є:

- можливість зміни процентної ставки на грошовому ринку, що може привести до величезних втрат для банку;
- можливість залучення додаткових ліквідних коштів, які будуть покривати потребу банку у ліквідності. Іноді комерційні банки не можуть залучити необхідну величину ліквідних коштів. Дана ситуація проявляється в період кризи фінансових ринків, у яких проявляється дефіцит ліквідних коштів [12].

Метод сек'ютеризації передбачає переведення банківських активів у цінні папери. Сек'ютеризація здійснюється не тільки за допомогою укладання кредитного договору, але й використання векселів (при короткостроковому кредитуванні) та облігацій (при довгостроковому кредитуванні) [73, с. 25]. Але даний метод не використовується в Україні через низький розвиток ринку цінних паперів та відсутності законодавчої нормативної бази, яка б регулювала процес сек'ютеризації [82, с. 18].

Найбільш перспективним порівняно із іншими методами управління ліквідністю є метод математичного моделювання. Особливістю даного методу є оперативне управління як активами, так і пасивами, враховуючи при цьому рівень ліквідності. Даний метод має широке практичне застосування, що дає

можливість керівництву банку приймати необхідні управлінські рішення, а також прогнозувати наслідки прийняття певних рішень. Метод математичного моделювання можна адаптувати управлінські рішення до економічної кон'юктури або до помилкових прогнозів. Головним недоліком методу є складність його використання на практиці, що зумовлюється дефіцитом працівників банку, які б володіли певними знаннями та навиками [77].

Останнім методом управління ліквідністю є метод управління кредитною позицією. Суть методу полягає у врахуванні банківською установою обсягу коштів, які можуть вивільнитись із кредитних вкладень, при чому враховуються не лише строкові активи, за якими настає термін погашення, але й реалізація діючих кредитів [82, с. 18].

Складовою частиною системи управління ліквідністю банківської установи є методи оцінки потреби в ліквідних коштах. В основу даного підходу до управління ліквідністю входять:

- метод структури ресурсів;
- метод коефіцієнтів ліквідності;
- метод грошових потоків (див. рис. 1.3.).

Метод структури ресурсів передбачає встановлення банком певних відповідностей між різними джерелами коштів та їхніми напрямками використання. Суть даного методу полягає у тому, що частина ресурсів, яка залучена із мінливих джерел (кошти до запитання), вкладається у короткострокові активи, а друга частина, яка залучена із більш стабільних джерел (строкові вклади), направляється у довгострокові активи [56]. Відповідно до методу структури ресурсів розраховується сукупний резерв ліквідних коштів за депозитними та не депозитними зобов'язаннями банку, загальна потреба банку у ліквідних коштах. Недоліком даного методу є прогнозування ліквідності, яке не враховує строки закінчення конкретних депозитів і кредитів банківської установи. Резерв ліквідності банку може виявитися занадто недостатнім або надлишковим при проведенні поточних платежів [78, с. 61].

Найпростішим та найпоширенішим методом визначення потреби банку у ліквідних коштах є метод коефіцієнтів ліквідності. Даний метод передбачає визначення розрахунків низки коефіцієнтів, які відображають ліквідність балансу, стабільність зобов'язань банківської установи та її потреби у ліквідних ресурсах.

Метод коефіцієнтів включає в себе три групи коефіцієнтів, а саме:

- коефіцієнти для розрахунку обсягу та структури зобов'язань банківської установи;
- коефіцієнти для визначення обсягу та структури ліквідних коштів, які відображаються у балансі банку;
- коефіцієнти, які відображають спроможність банківської установи виконувати свої зобов'язання за рахунок ліквідних коштів [80, с. 413].

Застосування методу коефіцієнтів для визначення потреби у ліквідних коштах є малоефективним, адже, аналізуючи окремі та загальні коефіцієнти, не завжди можна об'єктивно оцінити ситуацію, яка склалася у той чи інший момент. Даний метод може використовуватися лише як додатковий в управлінні ліквідністю банку [57].

Наступним методом визначення потреби у ліквідності банку є метод грошових потоків. Головною відмінністю даного методу від двох попередніх є можливість прогнозування обсягів ліквідних коштів на більш тривалий період. Метод передбачає вимірювання вхідних і вихідних грошових потоків з метою забезпечення одночасного їх надходження, враховуючи розриви ліквідності банку, які виникають внаслідок невідповідності обсягів джерел та напрямів використання коштів протягом певного періоду [82, с. 20]. Особливістю методу грошових потоків є те, всі надходження банківської установи розглядаються як єдиний потік без диференціації за джерелами фінансування, що вважається значним недоліком цього методу. В процесі оцінювання потреби у ліквідних коштах беруться до уваги фактичні та очікувані грошові потоки, різниця між обсягами планових надходжень та використаних коштів відображає очікуваний розрив ліквідності або нетто-ліквідна позиція банку (GL). Негативне значення

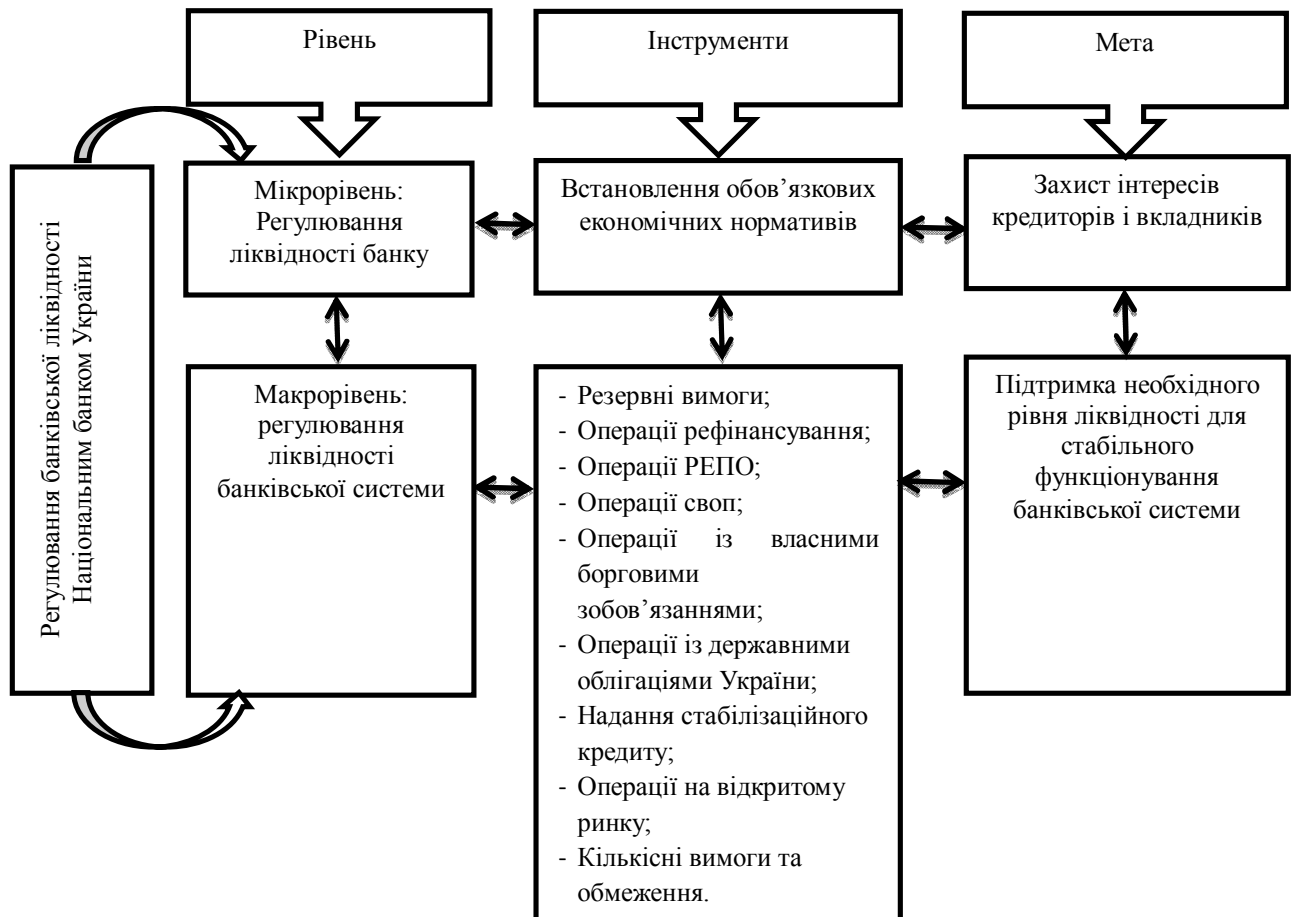
нетто-ліквідної позиції підриває фінансову стабільність банку. Якщо наявні ліквідні кошти за обсягом перевищують їх використання, то існує додатній розрив ліквідності банку ($GL > 0$). При позитивному значенню розриву ліквідності, надлишок ліквідних коштів направляється на купівлю дохідних активів. Коли потреба у ліквідних коштах перевищує їх наявність, то у банківської установи виникне від'ємний розрив ліквідності ($GL < 0$). Дана ситуація призводить до того, що банк змушений додатково збільшувати свої ліквідні кошти за рахунок продажу активів або додаткового залучення пасивів [12].

Отже, система управління ліквідністю банку включає такі підходи, а саме: стратегії управління ліквідністю, методи управління ліквідністю та методи оцінки потреби у ліквідних коштах. Аналіз даних стратегій, методів управління ліквідністю банку свідчать про те, що у чистому вигляді вони є неефективними. Відтак, дані підходи використовуються в сучасній банківській практиці для управління ліквідністю комплексі. Вибір стратегій та методів управління залежить від розміру та фінансового стану банківської установи, а також від кваліфікації її персоналу, та політики банку в цілому.

1.3. Основні підходи до регулювання ліквідністю комерційних банків в зарубіжній та вітчизняній практиці банківської діяльності

Банківська діяльність є одною із найбільш регульованих державою у напрямку забезпечення фінансової стійкості комерційних банків. Причиною такого жорсткого регулювання є те, що комерційні банки відіграють головну роль у забезпеченні фінансової стійкості не тільки банківської системи, а й держави та суспільства в цілому. В більшості країнах світу регулювання банківської діяльності здійснюється центральним банком, наприклад, в Україні – Національним банком України, в США – Федеральною резервною системою, в Росії – Банком Росії. Велику увагу центральні банки приділяють регулюванню банківської ліквідності як основний показник надійності комерційного банку.

Так, державне регулювання ліквідності банків можна розглядати на мікро- та макрорівнях та в комплексі (рис. 1.4.). Національний банк України здійснюючи регулювання ліквідності кожної банківської установи впливає на ліквідність банківської системи в цілому, і навпаки, впровадження грошово-кредитної політики, направленої на регулювання грошового ринку, впливає на управління ліквідністю кожного окремого банку [74, с. 110].

Рис. 1.4. Регулювання банківської ліквідності НБУ банку [74, с. 110].

Так, на мікрорівні регулювання банківської ліквідності Національний банк України встановлює економічні нормативи для всіх банківських установ. З метою контролю за ліквідністю банківських установ НБУ встановлює такі нормативи ліквідності: норматив миттєвої ліквідності (Н4), норматив поточної ліквідності (Н5) та норматив короткострокової ліквідності (Н6).

Норматив миттєвої ліквідності (Н4) розраховується як співвідношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань банку. Норматив встановлює

мінімальний необхідний обсяг високоліквідних активів до поточних зобов'язань.

До високоліквідних активів під час розрахунку нормативу миттєвої ліквідності відносять: готівкові кошти; кошти на кореспондентському рахунку в НБУ; сума перевищення коштів, які обліковуються на кореспондентських рахунках, що відкриті в інших банках, над сумою коштів, що обліковується на коррахунках інших банків.

До поточних зобов'язань банку під час розрахунку нормативу миттєвої ліквідності відносять: кошти на коррахунку НБУ у банківській установі; сума перевищення коштів, які обліковуються на коррахунках інших банків, над сумою коштів, що обліковуються на коррахунках, що відкриті в інших банківських установах; кошти Державного бюджету України та інших фондів України; кошти на вимогу населення, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ; строкові кошти населення, суб'єктів господарювання та небанківських фінансових установ, кінцевий строк погашення яких настав; прострочена заборгованість депозитами інших банків; транзитні рахунки за операціями з клієнтами банку та за іншими зобов'язаннями.

Нормативне значення нормативу миттєвої ліквідності повинно становити не менше ніж 20%. Даний показник розраховується банком щоденно. Отже даний показник розраховується за формулою:

$$H4 = \frac{A_v}{Z_{pr}} \times 100, \text{ де:}$$

$H4$ – норматив миттєвої ліквідності;

A_v – високоліквідні активи;

Z_{pr} – поточні зобов'язання [1, с. 243].

Наступним показником ліквідності банківської установи є норматив поточної ліквідності ($H5$). Даний показник характеризує спроможність банківської установи погашати свої зобов'язання протягом одного місяця (31 день) за допомогою первинних та вторинних активів. До активів первинної та вторинної ліквідності, окрім високоліквідних активів, відносять активи зі

строками повернення до 31 дня (включно). При розрахунку зобов'язань банківська установа окрім поточних зобов'язань враховує всі зобов'язання зі строком погашення до 31 дня (включно).

Нормативне значення нормативу поточної ліквідності (Н5) повинно становити не менше 40%. Даний показник розраховується банком щодавно, тобто станом на перше, одинадцяте та двадцять перше число місяця. Показник розраховується за такою формулою:

$$H5 = \frac{A_p}{Z_p} \times 100, \text{ де:}$$

A_p – поточні активи – всі активи первинної та вторинної ліквідності банківської установи із кінцевим строком повернення 31 день.

Z_p – поточні зобов'язання з кінцевим строком повернення до 31 дня [83, с. 271].

Третім економічним нормативом ліквідності банку є норматив короткострокової ліквідності (Н6). Даний показник розраховується як співвідношення всіх активів до одного року до зобов'язань до одного року банківської установи. Даний показник відображає мінімальний необхідний обсяг активів для забезпечення своїх зобов'язань протягом одного року.

Нормативне значення даного показника повинно становити не менше 60%. Показник розраховується щодавно, тобто на перше, одинадцяте, двадцять перше число місяця. Норматив короткострокової ліквідності розраховується за формулою:

$$H6 = \frac{A_k}{Z_k} \times 100, \text{ де:}$$

A_k – активи зі строком погашення до одного року;

Z_k – зобов'язання зі строком погашення до одного року [37].

Зарубіжна практика показує, що в розвинутих країнах, де банківська система є більш надійною, система нормативів ліквідності центральних банків складається із одного-двох показників.

Так, у Великобританії комерційні банки звітують перед Банком лише за одним показником ліквідності. Даний показник розраховується, як

співвідношення готівкових коштів, коштів на рахунках “Ностро”, цінних паперів та векселів зі строком платежу до одного року. Нормативне значення даного показника складає не менше 12,5%. Крім розрахунку даного нормативу ліквідності, банки Великобританії для внутрішніх потреб розраховують додаткові показники ліквідності, а саме:

1. Норматив ліквідності до одного місяця. Даний показник розраховується як співвідношення активів, розміщених на термін до одного місяця, до зобов'язань банку, залучених на термін до одного місяця.

2. Норматив ліквідності до шести місяців. Показник розраховується як співвідношення активів, розміщених на термін шість місяців, до зобов'язань банку із аналогічним терміном [5, с. 165].

В Сполучених Штатах Америки нормативи банківської ліквідності для банків не встановлюються. Дана ситуація спричинена високим розвитком банківської системи даної країни, де регулювання банківської ліквідності покладаються не на регулюючі органи, а на менеджмент банку. Менеджери комерційних банків США здійснюють оцінку ліквідності банку за допомогою п'яти показників [11]. Охарактеризуємо дані показники:

1. Коефіцієнт співвідношення кредитів до депозитів. Даний показник відображає ступінь фінансування кредитного портфеля за рахунок структури депозитів банку. Нормативне значення даного показника становить не менше 80%.

2. Чиста залежність від неосновних джерел фінансування. Показник визначає рівень надійності щодо можливості доступу до фінансування на професійних грошових ринках, і розраховується як співвідношення різниці суми основних зобов'язань і короткострокових інвестицій до суми довгострокових зобов'язань. Мінімальне значення даного показника становить 20%.

3. Коефіцієнт співвідношення чистих короткострокових зобов'язань. Показник визначає ступінь залежності фінансування активів за рахунок короткострокових зобов'язань. Даний коефіцієнт розраховується як відношення

різниці короткострокових зобов'язань строком погашення менше одного року за мінусом короткострокових активів строком менше одного року до загальних активів. Мінімальний розмір даного коефіцієнта становить 20%.

4. Коефіцієнт співвідношення готівкової ліквідності до загальних зобов'язань. Даний коефіцієнт передбачає оцінку спроможності банківської установи задовольнити потреби в ліквідності через високоліквідні активи. Показник розраховується як співвідношення чистих ліквідних активів до загальних зобов'язань. Низьке значення цього коефіцієнта означає, що банк має достатню високу ймовірність задовольнити потреби в ліквідності шляхом продажу невеликої кількості активів або використовуючи ресурси фінансового ринку. Негативною стороною низького значення даного показника є вразливість банківської установи при кредитуванні учасників фінансового ринку, які є чутливі до ринкових коливань. Нормативне значення даного показника становить не більше 8%.

5. Показник надійності оптового фінансування. Показник відображає частку ринкових (оптових) джерел фінансування до суми загальних запозичень. Даний норматив розраховується як співвідношення загальної суми запозичень, яка збільшена на суму депозитів залучених через фінансових посередників до загальних зобов'язань банку [77].

У Федеративній республіці Німеччини система нормативів ліквідності банків складається із двох показників, а саме:

1. Норматив короткострокової ліквідності банківської установи. Даний показник розраховується як співвідношення суми короткотермінових та середньотермінових вкладень до 4 років та суми залучених ресурсів до 4 років.

2. Норматив довгострокової ліквідності банківської установи. Норматив розраховується як співвідношення довготермінових активів до зобов'язань із відповідним строком понад 4 роки [40].

Центральні банки та інші державні регулюючі інституції регулюють не тільки ліквідність окремих банківських установ, але й ліквідність банківської системи в цілому. Регулювання ліквідності банківської системи є частиною

грошово-кредитної політики кожної країни, адже головною метою даної політики є підтримання стабільності банківської системи. Оптимальний рівень ліквідності банківської системи є основою її платоспроможності та стійкості, що є передумовою стабільного розвитку економіки. В той же час недостатня та надлишкова ліквідність мають негативний вплив на стабільність та надійність не тільки банківської системи, але й економіки в цілому. Наслідком недостатньої ліквідності банківської системи є невиконання банками своїх зобов'язань, що призводить до відтоку капіталу від даного сектору, результатом даного процесу є банкруцтво банківських установ і криза банківської системи. Надлишкова ліквідність банківської системи призводить до розгортання інфляційний процесів у країні та зниження ефективності монетарної політики щодо досягнення поставлених цілей через нечутливість фінансового ринку до змін в її інструментах [76, с. 68].

Регулювання ліквідності на макрорівні характеризує регулювання ліквідності банківської системи в цілому. Головною метою регулювання ліквідності банківської системи є підтримка необхідного рівня ліквідності задля забезпечення стабільного функціонування банківської системи (див. рис. 1.4.).

В Україні регулювання банківської системи здійснює Національний банк України. Так, регулювання банківської ліквідності НБУ здійснюється за допомогою таких інструментів, а саме:

1. Операції із рефінансування банків, які включають в себе кредити овернайт, кредитні тендери, операції РЕПО;
2. Депозитні операції НБУ;
3. Операції НБУ на відкритому ринку з державними цінними паперами;
4. Стабілізаційні кредити НБУ;
5. Обов'язкове резервування [22].

Здійснення операцій із рефінансування банків передбачає виконання НБУ функції “кредитора останньої інстанції”. Головною метою операцій із рефінансування банків є підтримання коротко- та середньострокової ліквідності банківських установ.

Одним із основних інструментів підтримання короткострокової ліквідності банку є надання НБУ кредитів овернайт через постійно діючу лінію регулювання банків.

Кредит овернайт – це кредит, який НБУ надає комерційному банку в межах певного ліміту та визначеної процентної ставки строком на один день [1, с. 116].

Ще одним видом рефінансування банківських установ є проведення НБУ кредитних тендерів. НБУ проводить кількісний та процентний тендер.

Кількісний тендер – це тендер, на якому НБУ наперед встановлює процентну ставку, за якою банківська установа може отримати кредити рефінансування.

Процентний тендер – це тендер, на якому банківські установи встановлюють процентні ставки у своїх заявках на отримання кредитів рефінансування.

НБУ проводить рефінансування банківських установ через кредитні тендери строком до 14 днів та 90 днів [4, с. 124].

Окрім надання кредитів овернайт та проведення кредитних тендерів, НБУ здійснює рефінансування банківських установ за допомогою операцій РЕПО. НБУ здійснює операції прямого та зворотного РЕПО.

Пряме РЕПО – це кредитна операція, яка ґрунтується на двосторонній угоді між НБУ та банківською установою про купівлю НБУ державних цінних паперів із портфеля банку або іноземної валюти з подальшим зобов'язанням банку викупити дані державні цінні папери та іноземну валюту за встановлену ціну та встановлений термін.

Зворотне РЕПО – це депозитна операція, яка ґрунтується на угоді між НБУ та банківською установою про продаж НБУ державних цінних паперів зі свого портфеля банківській установі та одночасне зобов'язання викупити дані цінні папери у встановлений час та встановленій процентній ставці [83, с. 161].

У світовій практиці регулювання ліквідності банківської системи на основі інструментів рефінансування комерційних банків найбільше використовує

Європейський центральний банк. Так, всі операції ЄЦБ пов'язані із рефінансуванням поділяються на:

1. Основні операції рефінансування – це регулярні операції надання ліквідності, яку ЄЦБ надає на термін один тиждень. Дані операції здійснюються національними банками країн-членів Європейської системи центральних банків один раз на тиждень шляхом проведення стандартних аукціонів. Так дані операції є оперативним інструментом коригування можливих дисбалансів ліквідності, що виникли впродовж тижня.

2. Довгострокові операції рефінансування – це регулярні операції, спрямовані на вливання ліквідності у банківські установи ЄС. Так, дана операція здійснюється один раз на місяць, і передбачає надання національними банками коштів на строк не більше 371 день шляхом аукціонів [9].

Важливим інструментом регулювання ліквідності банківської системи України є депозитна політика НБУ. Депозитна діяльність НБУ регламентується Положенням про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджений Постановою Правління Національного банку України №259 від 30.04.2009. Згідно з даною постановою НБУ здійснює свою депозитну діяльність шляхом розміщення депозитних сертифікатів на термін один день (овернайт) та на термін 90 днів.

Депозитний сертифікат НБУ – це монетарний інструмент НБУ, що є борговим цінним папером НБУ в без документарній формі, який свідчить про розміщення коштів банків в НБУ та їх право на отримання внесеної суми і процентів після закінчення строку [66].

Одним із найефективніших інструментів монетарної політики Європейського центрального банку щодо зменшення надлишкової ліквідності є випуск депозитних сертифікатів строком не менше 12 місяців. Випуск депозитних сертифікатів здійснюють національні банки-члени Європейської системи центральних банків, які входять у зону “євро”. Даний монетарний інструмент продається у без документарній формі із певною знижкою (дисконтом), а погашається за номінальною вартістю [75].

Операції на відкритому ринку є гнучким інструментом регулювання ліквідності банківської системи. Під операціями центральних банків на відкритому ринку розуміється купівля-продаж боргових цінних на фондовому ринку, що дозволяє даній установі швидко досягати поставлених цілей. Однак в українській економіці можливості використання даного інструмента регулювання ліквідності банківської системи є обмеженні. Адже торгівля на ринку цінних паперів здійснюється тільки держаними цінними паперами, тобто ОВДП. Тому здійснення НБУ операцій на відкритому ринку передбачає тільки купівлю-продаж державних цінних паперів [64, с. 144].

Світовий досвід показує, що найбільший обсяг монетарних операцій проводиться на відкритому ринку у країнах з активною процентною політикою за офіційною ставкою центрального банку або наближеною до неї ставки. Як правило у даних країнах операції на відкритому ринку проводиться через кредитні чи депозитні тендери. Тому в даних країнах офіційна ставка центральних банків є базовою ставкою, яка визначала вартість коштів для ринку. Зміна процентної ставки свідчить про зміну в політиці центрального банку і, таким чином, впливає через різні канали монетарного трансмісійного механізму на досягнення інфляційної цілі. Слід зазначити, що в країнах, в яких центральні банки здійснюють стерилізаційні операції, тобто операції спрямовані на мінімізацію надлишкової ліквідності, - основною ставкою є процентна ставка за регулярними депозитними операціями. У країнах, у яких відсутня проблема надлишкової ліквідності, таких як Європейський союз та Великобританія, ключовою є процентна ставка за регулярними кредитними операціями на відкритому ринку [54, с. 124].

Ще однією формою регулювання ліквідності банківської системи є надання Національним банком України стабілізаційного кредиту банківським установам. Згідно глосарієм Національного банку України стабілізаційний кредит – це кредит, який надає НБУ платоспроможній банківській установі для підтримки ліквідності до двох років під програму фінансового оздоровлення. [16]. Як бачимо дане поняття відображає те, що НБУ регулює не тільки

коротко- та середньострокову ліквідність, а й допомагає банківськими установам збалансувати свою довгострокову ліквідність. Даний інструмент не має значного поширення в регулюванні ліквідності банківської системи. Однак дуже часто використовується при кризових ситуаціях в банківській системі. Так, у 2008 році під час економічної кризи в Україні НБУ надав шістьом українським банками, які розробили програму фінансового оздоровлення, стабілізаційні кредити на суму 39 млрд. грн. [81].

Наступним інструментом впливу на ліквідність банківської системи є норма обов'язкового резервування. Під нормою обов'язкового резервування розуміється частина грошових ресурсів комерційного банку, яка акумулюється на кореспондентському рахунку в центральному. Так, при збільшенні норми обов'язкових резервів центральний банк зменшує ліквідність банківської системи за рахунок обмеження банківських ресурсів. При зменшенні норми обов'язкових резервів центральний банк зумовлює розширення ресурсної бази комерційних банків та збільшення їх ліквідності [74, с. 113]. В останні роки закордоном проявляється тенденція до зменшення норм обов'язкових резервів, а деякі країни взагалі відмовилися від даного інструменту регулювання ліквідності банківської системи. Причиною відмови від даного інструменту є трактування його як специфічного податку, що зменшує ресурсну базу та підвищує вартість банківських продуктів, що призводить до зниження конкурентоспроможності банківських установ. До числа країн, що підтримують дану політику входять: Великобританії, Австралія, Нова Зеландія, Швейцарія, Канада. В деяких країнах центральні банки практикують нарахування процентів на обсяги сформованих резервів на кореспондентських рахунках у центральному банку. Так, у Словаччині даний відсоток становить 1,5%, а у Польщі – 0,9% від облікової ставки, в Угорщині даний показник дорівнює обліковій ставці [18].

Отже, центральні банки здійснюють ефективне регулювання ліквідності банківської системи за допомогою встановлення нормативів діяльності комерційних банків та інструментів грошово-кредитної політики. Головною

метою здійснення регуляторних заходів щодо ліквідності банківської системи є підтримання її стабільності та досягнення тактичних та стратегічних цілей грошово-кредитної політики.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

За результатами досліджень теоретико-методологічних засад банківської ліквідності можна зробити висновок, що термін “ліквідність” є багатозначною категорією. Дослівне значення терміну “ліквідність” буквально означає легкість продажу, реалізації, трансформація матеріальних цінностей в грошові кошти. Багато науковців вважають, що ліквідність - це здатність кредитної установи погашати свої фінансові зобов’язання. Однак, із розвитком кредитних відносин між банками та клієнтами, виникають нові банківські послуги пов’язані із виникненням кредитних зобов’язань, які можуть виникнути в майбутньому, тобто наданні позичальникам кредитних коштів.

Отож, ліквідність банку розглядається, як здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов’язання та готовність задовільнити будь-яку потребу клієнтів у грошових коштах в необхідний для них час.

У заружній літературі банківську ліквідність розглядають як запас, або потік. Так, ліквідність як запас відображає рівень можливості банку щодо виконання своїх зобов’язань перед клієнтами та кредиторами на певний момент часу шляхом трансформації дохідних активів у грошові кошти, які можуть бути використанні для погашення зобов’язань перед клієнтами.

Ліквідність як потік – це не тільки можливість банку трансформувати дохідні активи у високоліквідні, але й залучення додаткових грошових коштів на грошовому ринку, тобто дана категорія відображає стан ліквідності в майбутньому.

Згідно вітчизняної та зарубіжної практики банківської діяльності виділяють такі основні категорії: ліквідність банку, ліквідність балансу, ліквідність активів, ліквідність пасивів та ліквідність банківської системи.

Ліквідність банку – це здатність банку забезпечити виконання своїх зобов’язань перед клієнтами, а також надання готівкових коштів у будь-який момент не залежно від цілей використання даних коштів.

Ліквідність балансу – відношення окремих статей активі до пасивів балансу банку з метою порівняння їх із нормативними значеннями.

Ліквідність активів – це здатність активів банку погашати його зобов'язання або можливість їх трансформації у високоліквідні активи в будь-який момент часу.

Ліквідність пасивів – це пасиви банку, які не є чутливі до зміни процентних ставок на фінансових ринках, тобто пасиви, які постійно знаходяться на банківських рахунках або строк погашення яких легко прогнозується.

Ліквідність банківської системи – це здатність центрального банку та комерційних банків виконувати свої зобов'язання перед міжнародними валютно-фінансовими установами, державою в особі державних органів та підприємств, а також вкладників, кредиторів, а також спроможність залучати додаткові грошові кошти в суб'єктів економічних відносин на зовнішніх та внутрішніх ринках з метою задоволення потреб інших суб'єктів у грошових коштах.

Банківська ліквідність є надзвичайно важлива не тільки в контексті внутрішньобанківського управління, але й для банківської системи в цілому. У вітчизняній та зарубіжній літературі та практиці виділяють багато підходів до визначення терміну “ліквідність”, однак всі вони зводяться до одного: ліквідність – це здатність банку задовільнити потребу клієнтів у грошових коштах, що здійснюється у процесі погашення банком своїх зобов'язань або надання грошових коштів у позику.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ УКРАЇНИ

2.1. Діяльність Національного банку України у сфері регулювання та управління ліквідністю вітчизняного банківського сектору.

Регулювання ліквідності банківських установ є складним процесом впливу регулюючих органів на банківський сектор, що забезпечує стабільний розвиток не тільки фінансового сектору, але й економіки в цілому. Діяльність НБУ щодо регулювання ліквідності банків регламентується Законом України “Про банки і банківську діяльність”, Законом України “Про Національний банк України”, а також такими нормативними актами НБУ як: Положення НБУ “Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України” №259, Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні затверджена постановою Правління НБУ від 28.08.2001 №368.

Так, у Законі України “Про банки і банківську діяльність” головною метою нагляду Національного банку України є стабільність банківської системи та захист інтересів вкладників та кредиторів [32]. Дане положення зобов’язує НБУ підтримувати стабільність банківської системи України. Враховуючи те, що ліквідність банківських установ має безпосередній вплив на стабільність банківської системи в цілому, дане положення у законі зобов’язує НБУ регулювати ліквідність банківської системи.

Регулювання та нагляд НБУ за банківськими установами регламентується у Х розділі Закону України “Про Національний банк України” [33]. Даний розділ підтверджує головну мету нагляду НБУ за комерційними банками, а також передбачає встановлення НБУ економічних нормативів, які забезпечують підтримання банками своєї фінансової стабільності.

З метою стабілізації ситуації у банківському секторі 30 квітня 2009 року НБУ затвердив нову редакцію Положення “Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України” № 259. Даний нормативний

документ вдосконалював механізм та інструменти регулювання грошово-кредитної системи і ефективного їх використання для регулювання ліквідності банків України [26].

Одним із найголовніших нормативних документів НБУ, який регулює ліквідність вітчизняних банків є Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні затверджена Постановою Правління НБУ 28.08.2001 р. №368. Метою введення цієї інструкції було забезпечення стабільної діяльності банків України та виконання ними своїх зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів банків та втраті частини капіталу через ризики, які притаманні діяльності банків [37]. Документ визначає нормативи НБУ, які регулюють діяльність Банківських установ України. На даний момент інструкція включає 13 нормативів та 3 ліміти відкритої валютної позиції.

Проаналізувавши вищезазначені законодавчо-нормативні документи можна зробити висновок, що головною метою регулювання та нагляду Національного банку України є забезпечення стабільного функціонування банківської системи України та захист вкладників банків від ризиків, які притаманні банківській діяльності.

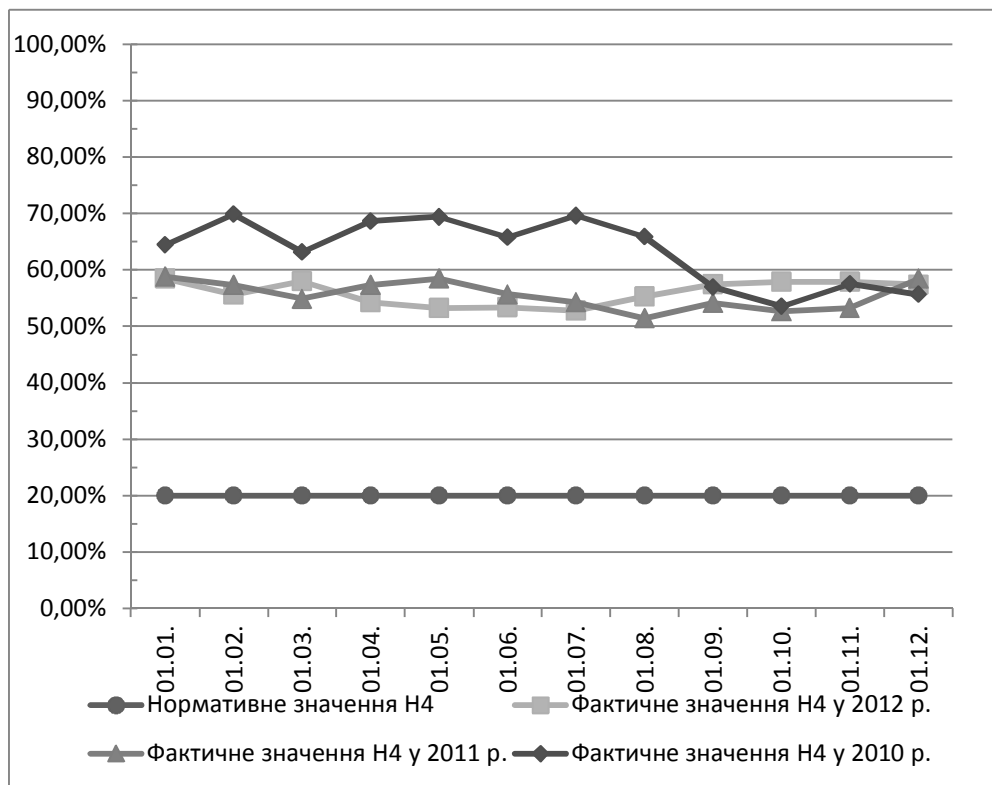
Як зазначає Ю. С. Серпенінова у своїй монографії “Фінансовий механізм управління ліквідністю банку” діяльність НБУ щодо регулювання та нагляду за банківською ліквідністю передбачає досягнення певних цілей на мікро- та макрорівнях. Так, на мікрорівні, тобто на рівні окремого банку, головною метою НБУ є захист інтересів вкладників, а на макрорівні (на рівні банківської системи), - забезпечення достатнього обсягу ліквідності задля ефективного та стабільного функціонування банківської системи України [82, с. 74].

Відповідно до поставлених цілей у грошово-кредитній політиці, НБУ використовує різні інструменти впливу на ліквідність на мікро- та макрорівнях. Так, на мікрорівні НБУ використовує нормативи ліквідності, а саме: норматив миттєвої (Н4), поточної (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6). На макрорівні зазвичай використовує такі інструменти, як: операції з

рефінансування, операції на відкритому ринку, стабілізаційні кредити, операції з власними борговими зобов'язаннями, операції СВОП, операції із державними цінними паперами, встановлення певних адміністративних обмежень, а також встановлення резервних вимог [82, с. 74].

Виконання нормативів ліквідності НБУ покликане забезпечити необхідний рівень ліквідності комерційних банків. Дослідження динаміки зміни виконання цих нормативів у часі дозволяє оцінити тенденції зміни стану банківської ліквідності, що є передумовою ефективного управління ліквідністю [29].

Розглянемо виконання нормативів загалом по банківській системі України на рис. 2.1, рис. 2.2, рис. 2.3. Так, загалом середнє значення нормативу миттєвої ліквідності (Н4) у 2010, 2011, 2012 роках становило відповідно 63,38%, 55,56%, 55,96%.

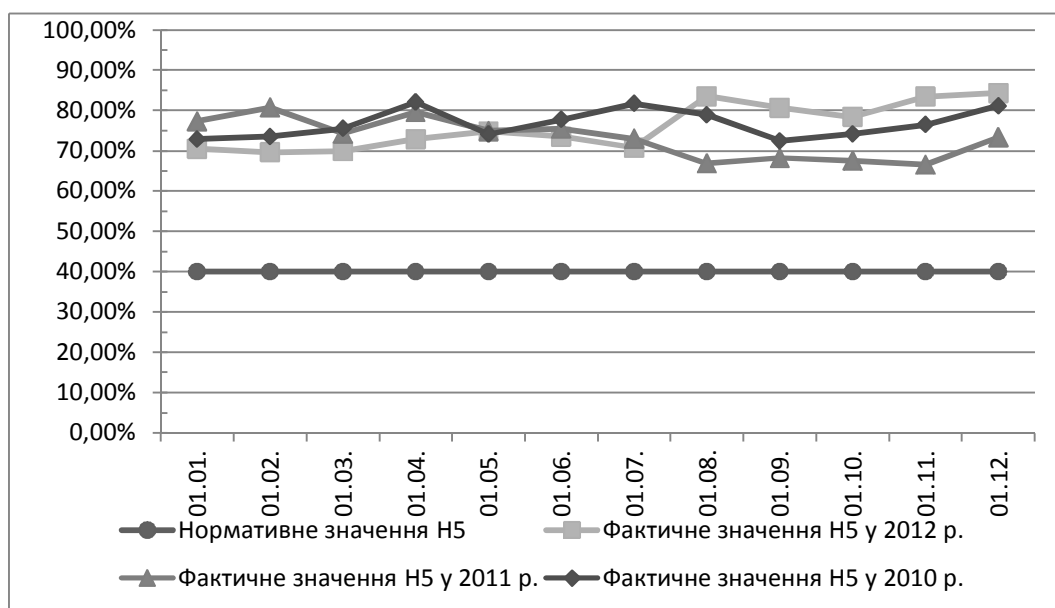

Рис. 2.1. Динаміка значень нормативу миттєвої ліквідності (Н4) у 2010-2012 рр. [23, 24, 25]

Проаналізувавши дані на рис. 2.1. можна зробити висновок, що фактичне значення нормативу миттєвої ліквідності в середньому перевищує нормативне значення в 2,7-3 рази. Дана ситуація свідчить про надмірне перевищення

ліквідних активів над ліквідними зобов'язаннями із відповідними термінами. Причиною даної ситуації є обережне ставлення банків до комерційного та міжбанківського кредитування, а також довгострокових активних операцій в період світової кризи задля забезпечення високої ліквідності, що є чи не головним чинником надійності та стабільності. Також спостерігається позитивна тенденція до зменшення фактичного значення нормативу Н4, що свідчить про вивільнення високоліквідних коштів із резервів банків та вкладення їх у дохідні активи, які приносять прибуток банку та розвивають економіку країни.

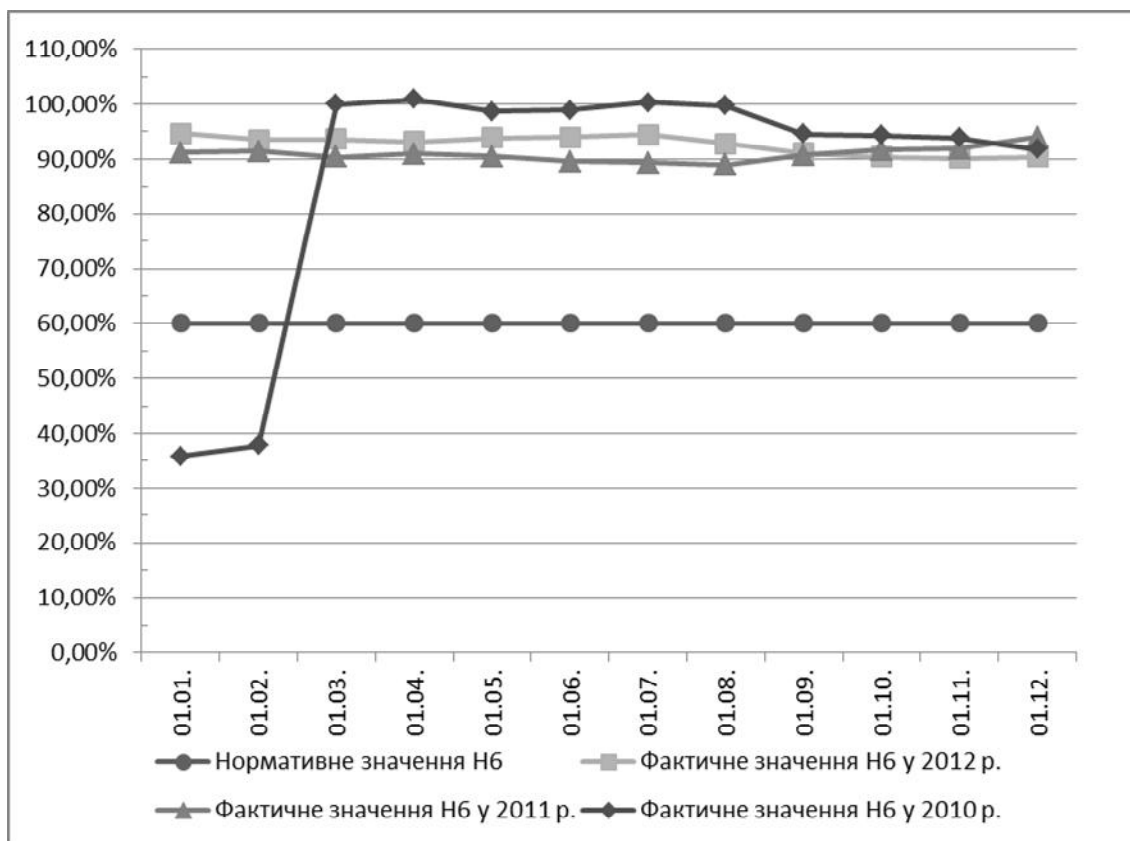
Аналогічна ситуація спостерігається у співвідношенні активів до зобов'язань із відповідними термінами повернення до 31 дня (включно), що зображено на рисунку 2.2. Так, фактичне середнє значення нормативу поточної ліквідності загалом по банківській системі у 2010, 2011, 2012 році становило відповідно 76,73%, 73,15%, 76,02%. Як бачимо фактичне значення Н5 перевищує нормативне значення (40%) приблизно в 1,8-1,9 раза. Причиною даної надмірної ліквідності є накопичення великої кількості високоліквідних активів, а також спрямованість банківських установ на отримання швидкого прибутку, що досягається за допомогою вкладення коштів у короткострокові активи.

Рис. 2.2. Динаміка значень нормативу поточної ліквідності (Н5) у 2010-2012 рр. [23, 24, 25]

Третім економічним нормативом НБУ являється норматив короткострокової ліквідності банку, тобто норматив Н6. Як бачимо на рисунку 2.3. фактичне значення даного показника також значно перевищує нормативне значення, яке становить 60%. Також варто звернути увагу на ріст фактичного значення Н6 у березні 2010 року. Так, у березні 2010 року фактичне значення нормативу короткострокової ліквідності зріс з 40% до 100%. Головним фактором стрімкого росту даного показника є збільшення нормативного значення Н6 з 20% до 60%. Метою такого заходу було стримування банківського кредитування за для забезпечення платоспроможності та ліквідності банків.

Рис. 2.3. Динаміка значень нормативу короткострокової ліквідності (Н6) у 2010-2012 рр. [23, 24, 25]

Дотримання нормативів ліквідності Національного банку України дозволяє банківським установам забезпечити необхідний рівень ліквідності, що є основою їхньої стабільності. Однак дані показники повністю незабезпечують ефективне управління банківською ліквідністю. Причиною недостатньої

ефективності даних показників є їхня статичність і ретроспективність, що не завжди відображає дійсну ситуацію з ліквідністю банку.

З проведеного аналізу можна зробити висновок, що загалом по банківській системі банки дотримуються даних нормативів ліквідності. Однак через надмірне перевищення фактичних значень показників над нормативними складається двохзначна ситуація. З одного боку, висока ліквідність банків є основою їхньої стабільності, що особливо важливо у період кризи, з іншого боку, висока ліквідність відображає зменшення банківського кредитування, адже кошти замість того, щоб направлятися в економіку осідають в резервах, що зумовлює зменшення прибутку банку та створює дефіцит кредитних ресурсів на грошовому ринку. Також негативним явищем надмірно високої ліквідності банківської установи є те, що банки залучаючи гроші на депозити просто перестають заробляти на них, тобто вкладають їх короткострокові активи, дохід за якими не є великий. Дана ситуація в майбутньому може призвести до неплатоспроможності банківської установи.

Ще одним напрямом регулювання Національним банком України ліквідності банків є інструменти грошово-кредитної політики. Виділяють такі основні інструменти грошово-кредитної політики, як: обов'язкові резерви, процентна політика, операції із рефінансування банків, операції РЕПО, операції із обміну іноземної валюти на національну, стабілізаційний кредит, операції із власними борговими зобов'язаннями, операції із державними облігаціями [26].

Аналіз обсягів рефінансування НБУ комерційних банків протягом 2007-2012 рр. показав, що банківські установи на підтримання своєї ліквідності найбільше отримали коштів у 2008 р., загальна сума рефінансування склала 169,5 млрд. грн. (див. рис. 2.4.). Дана сума майже в 68 раз перевищує суму рефінансування у 2007 році.

Рис. 2.4. Обсяг рефінансування НБУ 2007-2012 рр. [46, 60, 81]

Так, причиною надання НБУ такої величезної суми було підтримання стабільності банківської системи України, яка була на межі краху. Найбільш поширеним інструментом рефінансування були позики овернайт, які склали 54,2 % загального обсягу рефінансування (див. табл. 2.1). Також НБУ з метою обмеження активних операцій комерційних банків та забезпечення стабільності банківської системи у 2008 році підвищив облікову ставку з 8,4% до 12%, що у свою чергу вплинуло на середньозважену процентну ставку за операціями з рефінансування, яка збільшилася відповідно з 10,1% до 15,3% (див. рис. 2.5.). Дане підвищення середньозваженої ставки за операціями з рефінансування суттєво обмежило активні операції банківських установ та змусило банки використовувати отриманні кредитні ресурси тільки на підтримання ліквідності. Значну частину серед операцій із рефінансування у 2008 році займали стабілізаційні кредити, які склали близько 21,7% від загального обсягу рефінансування. У 2008 році стабілізаційні кредити отримали 6 банків на суму близько 39 млрд. грн. [81].

У 2009 році обсяг рефінансування комерційних банків становив 64,5 млрд. грн., що на 72% менше ніж у попередньому році. Найбільшу частку у рефінансуванні банківських установ займали стабілізаційні кредити 72,8%. Так,

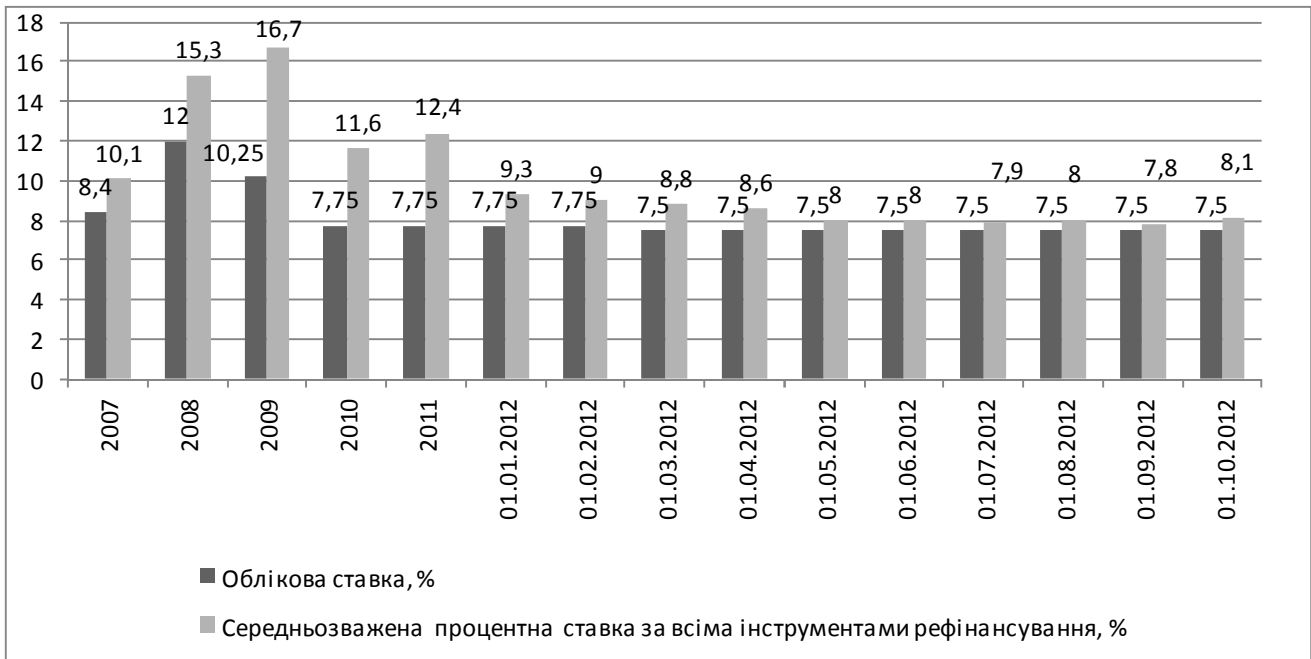
у 2009 році 70 банків отримали стабілізаційні кредити на загальну суму 47,9 млрд. грн. Також слід звернути увагу на середньозважену процентну ставку за різними інструментами рефінансування, яка зросла з 15,3% до 16,7%, що фактично суперечить зменшенню облікової ставки з 12% до 10,25%. Дана ситуація спричинена обмеженням обсягів рефінансування НБУ.

Таблиця 2.1.

**Склад і структура інструментів рефінансування НБУ у 2007-2012,
станом на жовтень 2012 року, % [71, 60]**

Інструменти рефінансування	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.	01.10.2012 р.
1. Тендери	78,0	9,0	1,9	8,7	11,2	
2. РЕПО, в т.ч.						
- Пряме	-	13,6	0,7	2,2	81,9	63,4
- Зворотнє						
3. Позики овернайт	17,1	54,2	19,8	3,5	6,9	
4. Стабілізаційні кредити	-	21,7	72,8	66,6	-	
5. Позики під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу, розміщених в НБУ	4,9	-	-	-	-	
6. СВОП	-	1,5	2,2	-	-	
7. Довгострокові кредити	-	-	2,6	19	-	

Слід зазначити активну діяльність НБУ щодо зменшення надлишкової ліквідності банківської системи. Протягом 2009 року НБУ через розмістив депозитних сертифікатів на суму 96,7 млрд. грн., що на 69% більше ніж у 2008 році. (рис. 2.6.) Головним фактором зростання кількості розміщених сертифікатів було збільшення середньозваженої процентної ставки за даними інструментами до 6,6%, що на також збільшилася на 69% (рис. 2.7).

Рис. 2.5. Відношення облікової ставки до середньозваженої відсоткової ставки за всіма інструментами рефінансування [67]

У 2010 році Національний банк України значно зменшив обсяги рефінансування банків, що в загальному становило 5,2 млрд. грн. Причиною зменшення обсягів рефінансування є стабілізація банківської системи. Також слід зазначити зменшення НБУ облікової ставки до рівня 7,75%. Дане зменшення не могло не вплинути на середньозважену процентну ставку за всіма інструментами рефінансування, яка зменшилася з 16,7% до 11,6%. Зменшення облікової ставки та середньозваженої процентної ставки за всіма інструментами рефінансування вплинуло на відновлення кредитування економіки банківськими установами. Стабілізаційні кредити, як попереднього року, займали найбільшу частку у загальному обсязі рефінансування. Частка стабілізаційних кредитів становила 66,6%. Також значно зросла частка довгострокових кредитів, яка склала 19% або 3,5 млрд. грн. У 2010 році НБУ продовжив активну діяльність по мінімізації надлишкової ліквідності. Так, у даному році НБУ розмістив депозитні сертифікати на рекордну суму 246,1 млрд. грн. Середньозважена процентна ставка за депозитними сертифікатами зменшилась порівняно із попереднім роком на 51,5%, і відповідно становила 3,2%.

Рис. 2.6. Розміщення НБУ депозитних сертифікатів у 2007-2012 рр. [69, 71].

Загальний обсяг коштів наданих через інструменти рефінансування у 2011 році становив 28,8 грн., що в 5,5 раза більше ніж у попередньому році. Близько 81,9% загального обсягу рефінансування у 2011 становили операції прямого РЕПО. В даному році облікова ставка залишилися на тому ж рівні, що й у попередньому році, та становила 7,75%. Незважаючи незмінну облікову ставку, середньозважена процентна ставка за всіма інструментами рефінансування зросла до рівня 12,4%. У 2011 році НБУ розмістило депозитних сертифікатів на суму 165,2 млрд. грн., що на 36,9% менше ніж у 2010 році. Середньозважена процентна ставка за даними депозитними сертифікатами зменшилася до рівня 1,82%.

Національний банк України здійснює регулювання ліквідності на мікро- та макрорівнях. На мікрорівні, тобто на рівні комерційного банку, НБУ встановлює економічні нормативи, а саме нормативи ліквідності. Головною метою встановлення економічних нормативів є захист інтересів вкладників та кредиторів банківських установ. На макрорівні головною метою Національного банку є забезпечення стабільного функціонування банківської системи України.

2.2. Дослідження вітчизняної практики планування ліквідності банку та характеристика основних джерел поповнення ліквідних коштів .

Ефективне управління будь-якою організацією, спрямоване на мінімізацію витрат, збільшення прибутку, зменшення ризиків, неможливе без планування. Процес планування передбачає розробку цілей та завдань, визначення найефективніших способів та методів досягнення поставлених цілей.

Термін “планування” є багатозначним та немає єдиного визначення. Різні науковці у своїх працях трактують його по-різному. Розглянемо найпоширеніші визначення терміну “планування”:

1. Планування – це процес вироблення і прийняття рішень, які дають змогу забезпечити ефективне функціонування комерційної організації в цілому.

2. Планування – це аналітична робота над визначенням цілей, які підприємство має досягати за певний проміжок часу та способів його досягнення.

3. Планування – це вид управлінської діяльності, який визначає перспективу і майбутній стан організації, а також шляхи та способи його досягнення.

4. Планування – це процес конкретизації цілей розвитку організації, який відображається у визначенні цілей, засобів та способів їх досягнення [52].

Отже, термін “планування” відображає системну управлінську діяльність керівництва організації, яка направлена на безперервний пошук та вибір найбільш ефективних напрямів діяльності з усіх можливих альтернатив, що повинно дати змогу організації реалізовувати свої короткострокові цілі, які б дозволили оптимізувати витрати операційної діяльності та максимізувати виручку від реалізації продукції в кризових умовах функціонування [44].

Одним із напрямків діяльності банків є планування ліквідності.

Планування ліквідності – це процес прогностичного управління ліквідністю, що передбачає визначення та аналіз довгострокової, середньострокової та поточної ліквідності.

Процес планування ліквідності поділяється на три рівні:

- стратегічне планування – це прогнозне управління ліквідністю, яке пов'язане із розробкою і постановкою довгострокових цілей та завдань.
- тактичне планування – це процес ухвалення управлінських рішень щодо ліквідності організації, які повинні відповідати стратегічним планам [47].
- оперативне (фінансове) планування – це процес, який забезпечує перетворення цілей, завдань, заходів щодо ліквідності та їх виконання у конкретні фінансові показники, відповідно до яких необхідно здійснювати управління діяльністю банку у плановому періоді [28, с. 43].

Стратегічне планування передбачає затвердження правлінням бюджету розвитку банку та довгострокового фінансового плану, який є основним орієнтиром для подальшої діяльності банку.

Довгостроковий фінансовий план є допоміжним документом для бюджету розвитку банку. Даний документ конкретизує завдання, заходи та орієнтири щодо управління фінансовими потоками в довгостроковій перспективі. Ним визначаються цільові показники достатності капіталу та довгострокової ліквідності, а також ліміти щодо структури активів, пасивів та дохідності портфеля банку.

Тактичне планування передбачає формування фінансового плану, який обґрунтовує напрямки залучення та розміщення фінансових ресурсів на календарний рівень із розбивкою по кварталах. Даний документ повинен відповідати параметрам бюджету розвитку та довгострокового фінансового плану. Тактичний фінансовий план повинен містити альтернативні сценарії розвитку, що дозволяє банку швидко реагувати на зміну внутрішнього та зовнішнього середовища. Тактичне планування передбачає розробку та встановлення лімітів за активами та пасивами банку, їх концентрацію за рівнем ліквідності й стабільності відповідно, обмеження щодо розривів між активами та пасивами за окремими часовими інтервалами погашення [48].

Оперативне планування ліквідності банку передбачає розробку комплексу

короткострокових планових цілей та завдань по забезпеченню операційної діяльності банку. Головною формою оперативного (фінансового) планування є бюджет, який являє собою фінансовий план, що розробляється в цілому для банківської установи, її окремих бізнес-одиниць, і є кількісним відображенням діяльності банку на основі кількісного визначення його цілей. Бюджет взаємоузгоджує діяльність банку та його структурних одиниць, а також мотивує менеджерів та працівників до досягнення запланованих показників [31, с. 84].

Забезпечення ліквідності на рівні банківської установи досягається за допомогою визначення та складання прогнозних показників обсягу вимог та зобов'язань за відповідними строками погашення. З метою визначення обсягу ліквідності у короткостроковому та середньостроковому періоді банки використовують методи прогнозування ліквідності.

Під методом прогнозування ліквідності розуміється сукупність заходів, прийомів та інструментів, спрямованих на визначення майбутнього рівня ліквідності банківської установи. За допомогою даних методів банки можуть спрогнозувати майбутні припливи та відпливи грошових коштів, що дає можливість даним установам здійснювати планування ліквідності.

Як зазначалось вище методи прогнозування ліквідності використовуються тільки при тактичному та оперативному плануванні. Так, при тактичному плануванні ліквідності банківські установи здебільшого використовують такі методи:

- метод грошових потоків (ГЕП-аналіз об'ємно-часової структури активів та пасивів);
- сценарний метод управління ліквідністю;
- VaR-аналіз;
- визначення коефіцієнту еластичності активів.

При оперативному (фінансовому) плануванні ліквідності банки використовують платіжний календар. Платіжний календар є фінансовим документом, що відображає рух грошових коштів та складається на короткостроковий період (тиждень, декада, місяць).

Розглянемо методи прогнозування ліквідності банку при тактичному та оперативному плануванні більш детальноше.

Найбільш вживаним у банківській практиці методом прогнозування ліквідності є метод грошових потоків або ГЕП-аналіз об'ємно-часової структури активів і пасивів. Даний метод концентрує увагу на не збіганні активів та пасивів банку за обсягами та строками погашення на окремих часових інтервалах. Він розробляється з метою проведення оцінки потреби в залученні додаткових ліквідних коштів, за допомогою яких банк зменшує ризик ліквідності. Перший етап даного методу передбачає побудову таблиці, в якій активи та пасиви групуються за строками погашення. На другому етапі розраховується розрив між активами та пасивами (GAP) за кожним часовим інтервалом. За допомогою методу грошових потоків проведемо аналіз активів та зобов'язань за строками погашеннями ПАТ КБ “Приватбанк” за 2011 р. (табл. 2.2) [12]

Таблиця 2.2

Аналіз розриву ліквідності ПАТ КБ “Приватбанк” [60].

Показник	До 1 міс.	1 - 3 міс.	3 - 12 міс.	1 - 5 р.	Понад 5 р.	Всього
Активи	53 574 532	10 011 064	66 015 826	11 584 958	3 754 353	144 940 733
Зобов'язання	56 839 561	20 035 292	40 861 024	10 220 327	119 720	128 075 924
Розрив ліквідності	(3 265 029)	(10 024 228)	25 154 802	1 364 631	3 634 633	16 864 809
Сукупний розрив ліквідності	(3 265 030)	(13 289 258)	11 865 547	13 230 176	16 864 809	-

Дані таблиці 2.2 свідчать про те, що в інтервалах до одного місяця та від одного до трьох місяців банк має від'ємний розрив ліквідності в цих періодах. Причиною даного від'ємного значення в дані періоди є те, що банки залучають кошти на менш тривалий термін, ніж розміщують. Однак, незважаючи на від'ємний розрив ліквідності у періодах до одного місяця та від одного до трьох місяців ПАТ КБ “Приватбанк” дотримується нормативів ліквідності НБУ. Так, фактичне значення Н5 даного банку становить 94,2%, що значно перевищує

нормативне значення 40%. Слід зазначити, що банк має надмірну ліквідність у періодах від трьох до дванадцяти місяців та в період від п'яти років, тому слід розглянути можливі варіанти додаткового розміщення надмірних ліквідних коштів. Головною перевагою даного методу є його простота, а недоліком – статичність та ретроспективність.

Наступним методом прогнозування ліквідності є сценарний метод. Під сценарним методом розуміється моделювання банком певних негативних чи позитивних ситуацій, при яких він буде змінювати структуру активів та пасивів за для попередження таких негативних явищ, як дефіцит ліквідності та надлишок ліквідності банку. Формування сценаріїв розвитку діяльності банку з метою прогнозування ліквідності здійснюється на основі детального аналізу зовнішнього та внутрішнього середовища банку, який комплексно відображає вплив існуючих тенденцій на ліквідність банку. Кількість альтернативних варіантів, які відображають залежність банківської ліквідності від умов діяльності банку, залежить від можливостей банку і не повинні бути обмеженими. Розробку сценаріїв здійснює Комітет з управління активами та пасивами банку (КУАП) [79].

Сценарний метод прогнозування ліквідності передбачає розробку мінімум трьох сценаріїв, а саме:

1. “Сприятливі умови для банку” (Сценарій “А”). За даним сценарієм КУАП здійснює аналіз зовнішнього та внутрішнього середовища та розробку заходів управління ліквідністю при розширенні діяльності банку та зростання його рентабельності. Стрес-тестування за даним сценарієм здійснюється щокварталу. Головними ознаками даного сценарію є:

- розширення діяльності банку, а саме: зростання кредитування на 10% щокварталу; зростання депозитів на 10% щокварталу;
- підвищення рейтингу банку;
- розширення мережі філій та відділень банку.

2. “Несприятливі умови для банку” (Сценарій “Б”). В даній ситуації КУАП аналізує зовнішнє та внутрішнє середовище та розробляє комплекс заходів,

спрямованих на управління ліквідністю при настанні кризових ситуацій у конкретній банківській установі. При даному сценарії стрес-тестування здійснюється щомісяця. Головними ознаками сценарію “Б” є:

- відтік коштів корпоративних клієнтів за 1 робочий день;
- відтік 10% депозитів до запитання і строкових депозитів за 5 робочих днів;
- 10% міжбанківських кредитів не будуть поновлені;
- вихід інвесторів банку.

3. “Загальноекономічна криза” (Сценарій “Б”). Даний сценарій є найбільш несприятливий для банку, адже банк не може вплинути на негативні явища, які відбуваються у зовнішньому середовищі. Сценарій “загальноекономічної кризи”, як і два попередні сценарії, передбачає аналіз внутрішнього та зовнішнього середовища, а також розробка комплексу заходів спрямованих на управління ліквідністю в період загальноекономічної кризи. Стрес-тестування за сценарієм “В” здійснюється щотижня. Головними ознаками даного сценарію є:

- падіння курсу гривні до долара США на 40%;
- зростання процентної ставки за кредитами до 40%;
- відтік 20% депозитів;
- відтік 100% коштів міжбанківських кредитів;
- банкруцтво підприємств [57].

На сьогоднішній день найбільш поширеним методом прогнозування ліквідності серед закордонних банків є метод VaR-аналізу (Value-at-Risk – вартість під ризиком). VaR-аналіз – це метод прогнозування ліквідності банку, який відображає виражений у грошових одиницях розмір збитків, які не перевищують очікувані в даному періоді часу із заданою ймовірністю. Так, у випадку негативного розриву активів і пасивів передбачається запозичення коштів на міжбанківському ринку. У випадку позитивного розриву активів і пасивів банк розміщує надлишок ліквідності на міжбанківському ринку. VaR розраховується за наступною формулою:

$$VaR_i = \frac{Z \times [+/-GAP_i] \times T_i \times p}{365}, \text{ де:}$$

Z – рівень квантилю, що відповідає обраному рівню довіри;

$[+/-GAP_i]$ – ГЕП-розрив між активами та пасивами банку на i -інтервалі оцінки;

T_i – половина строкового діапазону на i -інтервалі оцінки;

p – прогнозна відсоткова ставка на ринку. Значення загального VaR розраховується як корінь квадратний суми квадратів VaR всіх строкових діапазонів та розраховується за формулою:

$$VaR = \sqrt{VaR_1^2 + VaR_2^2 + VaR_3^2 + \dots + VaR_n^2} \quad [68].$$

Перевагою VaR-аналізу є те, що даний метод дає змогу поставити відповідно до певного значення ймовірності збитків конкретну грошову суму. Натомість головний недолік даного методу є те, що він ефективний лише за стабільних умов, тобто він не враховує оцінку витрат, що може зазнати банк у випадку реалізації екстраординарних подій з ймовірністю настання, яка не включається в діапазон ймовірностей за нормальним законом розподілу.

Наступним інструментом прогнозування ліквідності є визначення коефіцієнта еластичності активів. Даний коефіцієнт відображає процентну зміну ліквідних активів у разі зміни ліквідних пасивів на 1%. Коефіцієнт еластичності активів розраховується за формулою:

$$E_L = \frac{\Delta LA/LA}{\Delta LP/LP}, \text{ де:}$$

E_L – коефіцієнт еластичності активів;

$\Delta LA, \Delta LP$ – зміна ліквідних активів та пасивів відповідно;

LA, LP – абсолютне значення активів та пасивів відповідно.

Значення E_L має становити не менше 1, що свідчить про здатність банку покрити свої зобов'язання. Якщо значення коефіцієнта ліквідності становить менше 1, то дана ситуація свідчить, що у банку є криза ліквідності [42].

Проаналізуємо значення коефіцієнта еластичності активів на прикладі ПАТ КБ “Приватбанк” (див. табл. 2.3).

Таблиця 2.3

**Розрахунок коефіцієнта еластичності активів
ПАТ КБ “Приватбанк” [70].**

Найменування показника	Роки		
	2009	2010	2011
Ліквідні активи (LA), тис. грн.	81298857	107775697	141186380
Ліквідні пасиви (LP), тис. грн.	72428574	99870429	127956204
Зміна ліквідних активів (ΔLA), тис. грн.	-	26476840	33410683
Зміна ліквідних пасивів (ΔLP), тис. грн.	-	27441855	28085775
Коефіцієнт еластичності (EL)	-	0,89	1,08

З таблиці 2.3 ми бачимо, що у 2010 році ПАТ КБ “Приватбанк” мав кризу ліквідності, про що свідчить зниження коефіцієнта еластичності активів до рівня 0,89. Натомість, у 2011 році спостерігається позитивне значення коефіцієнта, який сягає 1,08.

Основним методом прогнозування на оперативному (фінансовому) рівні плануванні є складання платіжного календаря грошових потоків банку. Платіжний календар – це короткостроковий фінансовий план руху грошових коштів банку, який складається на місяць, декаду, тиждень.

Динаміка платіжного календаря залежить від детермінованого платіжного календаря та від випадкової появи нових вимог та зобов’язань.

Детермінований платіжний календар – це фінансовий план, який складається на основі укладених в минулому договорів.

Таким чином, платіжний календар банку на поточний день складається за формулою:

$$ПК_t = ПК_{t-1} + НВЗ, \text{ де:}$$

$ПК_t$ – платіжний календар поточного дня;

$ПК_{t-1}$ – платіжний календар попереднього дня;

НВЗ – нові вимоги та зобов’язання банку, які виникли протягом поточного дня.

Так, згідно даної формули термінові зобов’язання враховуються зі знаком мінус (вони будуть списані), а вимоги – зі знаком плюс (вони зараховуються).

Динаміка вільних грошових коштів визначається сумою готівкових вільних коштів, об'ємом строкових вимог та зобов'язань, строк погашення яких вже настав, об'ємом платіжних вимог на кошти до запитання, а також обсягом грошових коштів, які необхідно відправити або отримати згідно новими договорами.

Обсяг вільних грошових коштів розраховується за формулою:

$$C_t = C_{t-1} + Y + U + N, \text{ де:}$$

C_t – обсяг вільних грошових коштів поточного дня;

C_{t-1} – обсяг вільних грошових коштів попереднього дня;

Y – підсумок від погашення строкових вимог та зобов'язань;

U – підсумок списань та надходжень на рахунках до запитання;

N – підсумок виниклих нових строкових вимог та зобов'язань.

При розрахунку обсягу вільних грошових коштів нові строкові зобов'язання обліковуються зі знаком плюс, адже грошові кошти надходять до кас банку або на кореспондентські рахунки банку. Розрахунок нових строкових вимог здійснюється зі знаком мінус, адже банк видає готівку з кас або списує кошти із кореспондентських рахунків.

Таким чином, обсяг вільних грошових коштів визначається, з однієї сторони, детерміновано, тобто за рахунок наявних грошових коштів, а також за рахунок обсягу строкових вимог та зобов'язань, строк погашення вже наступив; а з іншої сторони – випадково, за рахунок обсягу вимог та зобов'язань за коштами до запитання, платежами за даними рахунками, а також новими вимогами та зобов'язаннями, які виникли на поточну дату [6, с. 162].

Отже, планування ліквідності є невід'ємною частиною банківського менеджменту, без якої банк не може здійснювати свою діяльність. Основним напрямком планування банківської ліквідності є її прогнозування. Прогнозування банківської ліквідності здійснюється за допомогою таких основних методів, як: ГЕП-аналіз, сценарний метод, VaR-аналіз, визначення коефіцієнта еластичності активів, а також використання платіжного календаря. Слід звернути увагу на те, що в умовах мінливої ринкової кон'юнктури та

значних економічних коливань, прогнозування ліквідності банку не може здійснюватись за допомогою одного з вище перелічених методів. Більшість банків на практиці використовують статичні методи прогнозування такі, як: ГЕП-аналіз, VaR-аналіз; із динамічними, такі як сценарний метод.

2.3. Оцінка ефективності управління ліквідністю комерційних банків в умовах кризових явищ в економіці (на прикладі ПАТ “Приватбанк”)

Однією з умов ефективно діяльності банківської установи є забезпечення високого рівня надійності та стійкості, а також мінімізація здійснюваних операцій, в основі яких лежить ліквідність, тобто здатність безперервно виконувати свої зобов'язання перед клієнтами.

Управління ліквідністю на рівні банківської установи є складним процесом, особливо в період кризи на фінансових ринках. Головною проблемою, з якою банк стикається в даний період, є дефіцит ліквідних ресурсів. Ефективне управління ліквідністю банку в період кризових явищ в економіці передбачає не лише залучення коштів від вкладників та інших кредиторів, а й правильне розміщення даних ресурсів на фінансових ринках. Правильний розподіл та визначення оптимальної структури джерел походження коштів є запорукою прибуткової діяльності банку та підтримки його ліквідності на оптимальному рівні [27].

В період, коли виникають проблеми з ліквідністю у банківській системі, Національний банк України використовує власні монетарні інструменти, щоб стабілізувати негативну ситуацію. Регулювання ліквідності з боку НБУ приносить свої результати, але банківським установам необхідно самостійно здійснювати стратегічне планування та управління ліквідністю на основі всебічного аналізу всіх факторів, які можуть впливати на здатність банку виконувати свої зобов'язання перед клієнтами та іншими кредиторами.

Ефективне управління ліквідністю банку передбачає мінімізацію зовнішніх та внутрішніх факторів ризику ліквідності. Банківська установа може впливати

тільки на внутрішні фактори ліквідності.

До внутрішніх факторів впливу на ризик ліквідності відносять:

- Якість активів;
- Якість пасивів;
- Ступінь незбалансованості активів та пасивів за строками;
- Рівень банківського менеджменту;
- Імідж банку [84].

Найважливішою частиною балансу банку є активи, які забезпечують його прибуткову діяльність. Активи відіграють важливу роль для ліквідності банку, адже їх якість є визначальною в період кризових явищ.

Якість активів банку залежить від таких факторів:

- Структури активів;
- Строку погашення активів;
- Частки загальних та прострочених кредитів в активах;
- Сформованими резервами за активними операціями.

Найважливішим елементом дослідження якості активів є їхня структура, яка відображає частку різних статей активів у загальних активах. Розглянемо структуру активів ПАТ КБ “Приватбанк” протягом 2008-2011 рр. (табл. 2.4.)

Таблиця 2.4.

Структура активів ПАТ КБ “Приватбанк” у 2008-2011 рр. [70].

(тис.грн.)

Активи	2008		2009		2010		2011	
	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
Грошові кошти та їх еквіваленти	9337041	10,79	10854186	11,58	20314431	16,69	18165013	11,67
Цінні папери в портфелі банку	1065390	1,23	627325	0,67	1833780	1,51	1356761	0,87
Кошти в банках	3012954	3,48	6930278	7,39	2374140	1,95	6445833	4,14
Кредити та заборгованість клієнтів	69841729	80,69	65298956	69,64	91012074	74,75	107507459	69,08

Продовження табл. 2.4.

Основні засоби та нематеріальні активи	1985777	2,29	1990933	2,12	2298636	1,89	2503889	1,61
Інші активи	1316809	1,52	8057054	8,60	3915539	3,21	19645660	12,63
Усього	86559700		93767625		121748600		155624615	

Проаналізувавши структуру активів ПАТ КБ “Приватбанк” протягом 2008-2012 рр. ми бачимо, що найбільшу частку у даній структурі займають кредити та забргованість клієнтів. Так, найбільша частка кредитів була у 2008 році, яка становила 80,74% загальних активів банку, відповідно найменший рівень кредитів був у 2011 році – 69,08%. Другим за значимістю активом балансу являються грошові кошти та їх еквіваленти. Високий рівень даного актива спричинений підтримання банком високого рівня ліквідності, а також дотриманням нормативів ліквідності НБУ. Так, найвищий рівень грошових коштів та їх еквівалентів становив 16,69% у 2011 році, а найнижчий – 10,79% у 2008 році. Слід звернути увагу на те, що в кризовий та посткризовий період банки стараються зменшувати дохідні активні операції, які вимагають значних ліквідних ресурсів, та збільшують високоліквідні ресурси у вигляді грошових коштів.

Наступним напрямком оцінки якості активів банку є аналіз строку погашення активів. Даний аналіз дає змогу визначити строковість активних операцій банку. Розглянемо строковість активних операцій ПАТ КБ “Приватбанк” за 2008-2011 рр. (табл. 2.5.).

Провівши аналіз даних таблиці 2.5. можна сказати, що ПАТ КБ “Приватбанк” здійснює короткострокові активні операції. Так, основу активів банку становлять операції із строком погашенням до одного місяця та від одного до дванадцяти місяців. Найвищий рівень активних операцій із строком погашення до одного місяця у загальних фінансових активах становив 40,90% у 2009 році, а найнижчий – 23,28% у 2008 році. Протягом 2008-2011 рр. найбільшу часту у загальних активах займали операції із строком погашення від одного до дванадцяти місяців. Так, найвищий рівень даних активів був 51,58% у

2011 році, а найнижчий – 41,84% у 2009 році. Слід звернути увагу на активи із строком погашення понад п'ять років, які протягом 2008-2011 рр. постійно зменшуються. Причиною даної негативної тенденції є вплив кризових явищ на діяльність банку та висока мінливість економіки. Дана ситуація змушує банки здійснювати короткострокові активні операції, які є більш ліквідні, жертвуючи при цьому довгостроковими активними операціями, які не тільки приносять високі прибутки банку, але й стимулюють ріст економіки.

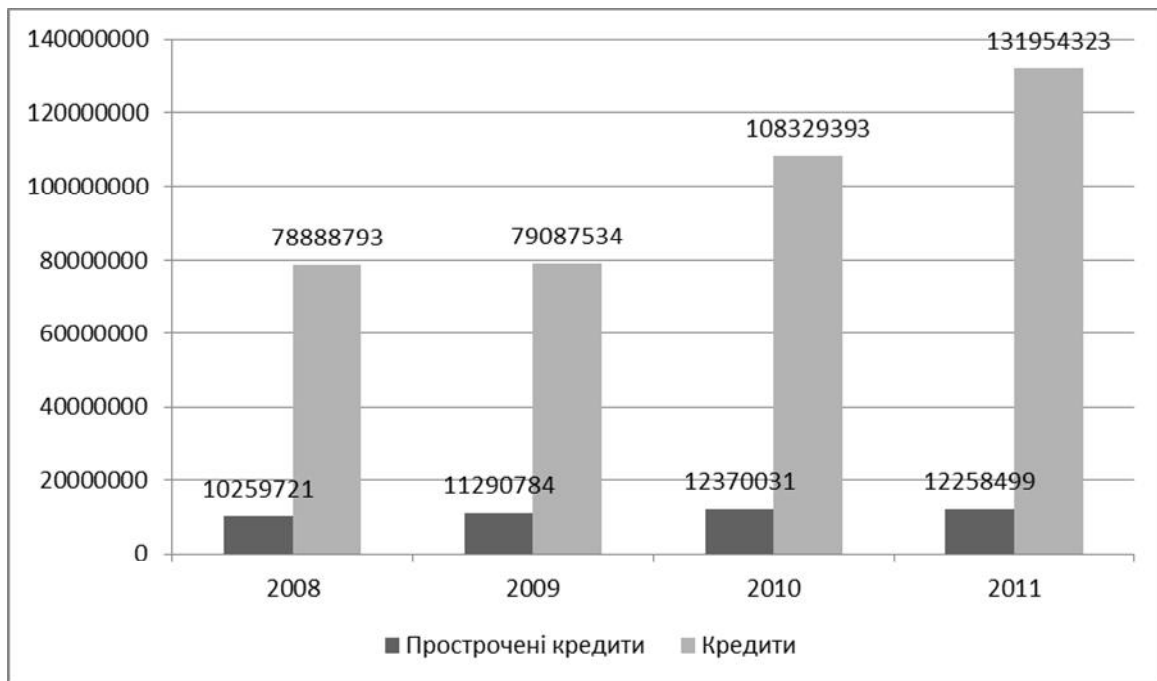
Таблиця 2.5.

Структура фінансових активів за строками погашення ПАТ КБ “Приватбанк” у 2008-2011 рр. [70]

(тис. грн.)

Строки погашення активів	2008		2009		2010		2011	
	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
До 1 місяця	20004512	23,28	38068490	40,90	36470108	30,32	56409772	37,12
1 – 12 місяці	38742209	45,10	38945820	41,84	56816837	47,10	78389280	51,58
1 – 5 років	19380192	22,56	10904804	11,72	21571061	17,88	12297637	8,09
Понад 5 років	7785261	9,06	5155257	5,54	5767229	4,7	4883036	3,21
Усього	85912174		93074371		120625235		151979725	

Найбільшу частку в активах банків становлять кредитні операції, які є чи не єдиним джерелом прибутку банку. Перевагою кредитних операцій високий дохід банку та відносно невеликі затрати на аналіз кредитоспроможності позичальника, про що не можна сказати про операції банків із валютою та цінними паперами, які приносять порівняно низький дохід та є фінансово- та трудомісткими операціями. Розглянемо обсяг прострочених та загальних кредитів ПАТ КБ “Приватбанк” протягом 2008-2011 рр. (рис. 2.8.).

Рис. 2.8. Обсяг прострочених та загальних кредитів ПАТ КБ “Приватбанк” у 2008-2011 рр. (тис. грн.) [70]

Як бачимо на рисунку 2.8. найбільший обсяг прострочених кредитів був у 2011 році – 12258499 тис. грн., а найменший – 10259721 тис. грн. у 2008 році. Незважаючи на те, що у 2011 році обсяг прострочених кредитів був найбільший, його питома вага була найменша протягом 2008-2011 рр., і склала 9,29%. Найбільша питома вага прострочених кредитів спостерігалася у 2008 та 2009 роках, яка становила 13,01% та 14,28% відповідно. Причиною такого високого рівня прострочених кредитів у 2008 та 2009 рр. стала світова фінансова криза, яка негативно вплинула на кредитоспроможність позичальників, що в свою чергу спричинило несвоєчасне погашення кредитів.

Важливим елементом якості активів є резерви, які формуються під активні операції. Так, головним призначенням резервів під активні операції є забезпечення мінімального рівня втрат банку, що можуть виникнути через часткове або повне непогашення клієнтами своєї дебіторської заборгованості. Обсяг прострочених кредитів та сформованих резервів під активні операції ПАТ КБ “Приватбанк” зображено на рисунку 2.9.

Рис. 2.9. Обсяг прострочених кредитів та сформованих резервів під активні операції ПАТ КБ “Приватбанк” у 2008-2011 рр. (тис. грн.) [70]

Рисунок 2.9. відображає тенденцію зміни обсягу прострочених кредитів та сформованих резервів під активні операції. Як бачимо найменший обсяг сформованих резервів під активні операції був у 2008 році, і становив 9699263 тис. грн., а найбільший – 25068034 тис. грн. у 2011 році. У 2008 році ми бачимо, що під активні операції становили всього-на-всього 53,81% від прострочених активів. Дана ситуація була негативна для банку, адже резерви могли покрити тільки половину майбутніх втрат банку, що негативно могло вплинути на фінансову стійкість банку. В період з 2009 по 2011 рік ПАТ КБ “Приватбанк” збільшував обсяги резервів під активні операції, і досягли у 2011 році 25068034 тис. грн., що становило 196,49% від прострочених активів. Різкий ріст резервів позитивно впливало на якість активів та фінансову стійкість банку. Однак значне зростання резервів у 2011 році свідчить, що банк неефективно використовує свої ресурси, адже значна частка коштів знаходиться поза обігом, і не приносить прибуток.

Наступним напрямком ефективного управління ліквідністю на рівні комерційного банку є створення якісних пасивів. Як вже відомо, пасиви банку

складаються із власних коштів та залучених і запозичених коштів. Саме залучені та запозичені ресурси банку складають основну частку пасивів (близько 80-90%), і являються його зобов'язаннями. Залучені та запозичені ресурси є основним джерелом для проведення активних операцій. Дані ресурси мають прямопропорційну залежність з ліквідністю банку, тобто при збільшенні обсягу залучених та запозичених ресурсів у банку збільшується обсяг ліквідних коштів, а при зменшенні даних ресурсів обсяг ліквідних коштів зменшується.

Якість залучених та запозичених коштів залежить від таких факторів:

- структура залучених та запозичених коштів;
- строк погашення зобов'язань банку;
- якість депозитної бази.

Структура залучених та запозичених коштів має визначальну роль для банку, адже від неї залежить сталість та витрати за зобов'язаннями. Розглянемо структуру зобов'язань ПАТ КБ “Приватбанк” протягом 2008-2011 рр. (табл. 2.6.).

Як бачимо у таблиці 2.6. близько 75 % зобов'язань ПАТ КБ “Приватбанк” займають кошти клієнтів, що свідчить про те, що банк спеціалізується на обслуговуванні клієнтів. Дана ситуація свідчить, з однієї сторони, про значне розширення ресурсною бази за рахунок клієнтів, а з другої сторони, про значні процентні та операційні витрати на обслуговування коштів клієнтів. Так, найбільше коштів клієнтів було залучено у 2011 році – 103869332 тис. грн., однак найбільша питома вага коштів клієнтів у зобов'язань банку була у 2010 році, і становила 78,23%. Також, слід відмітити, тенденцію зменшення коштів банків то операцій із випуску власних боргових облігацій. Протягом 2008-2011 рр. питома вага коштів банків у загальних зобов'язаннях зменшилася з 12,91% до 5,49%, а питома вага боргових цінних паперів власної емісії – з 2,31% до 0,4% загальних зобов'язань.

Таблиця 2.6.

Структура зобов'язань ПАТ КБ “Приватбанк” у 2008-2011 рр. [70]

(тис. грн.)

Зобов'язання	2008		2009		2010		2011	
	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
Кошти банків	10092102	12,91	11609065	13,92	11735244	10,69	7609789	5,49
Кошти клієнтів	58722742	75,10	56701025	67,98	85878421	78,23	103869332	74,90
Боргові цінні папери	1803554	2,31	1290867	1,55	631317	0,58	561685	0,40
Інші залучені кошти	4816814	6,16	4123045	4,94	5742776	5,23	5813456	4,19
Субординований борг	1299756	1,66	1559127	1,87	1715988	1,56	1725482	1,24
Інші зобов'язання	1458620	1,86	8121417	9,74	4071710	3,71	19097104	13,78
Усього	78193595		83404546		109775456		138676848	

Наступним напрямком аналізу якості зобов'язань є строки погашення зобов'язань банку. Даний аналіз дає нам змогу визначити, на який строк банк залучає дані кошти, що є необхідною умовою для визначення строків активних операцій, адже для забезпечення ліквідності банк повинен підтримувати збалансованість між сумами та строками погашення активів та зобов'язань. Розглянемо структуру зобов'язань ПАТ КБ “Приватбанк” за строками в період 2008-2011 рр. (табл. 2.7.)

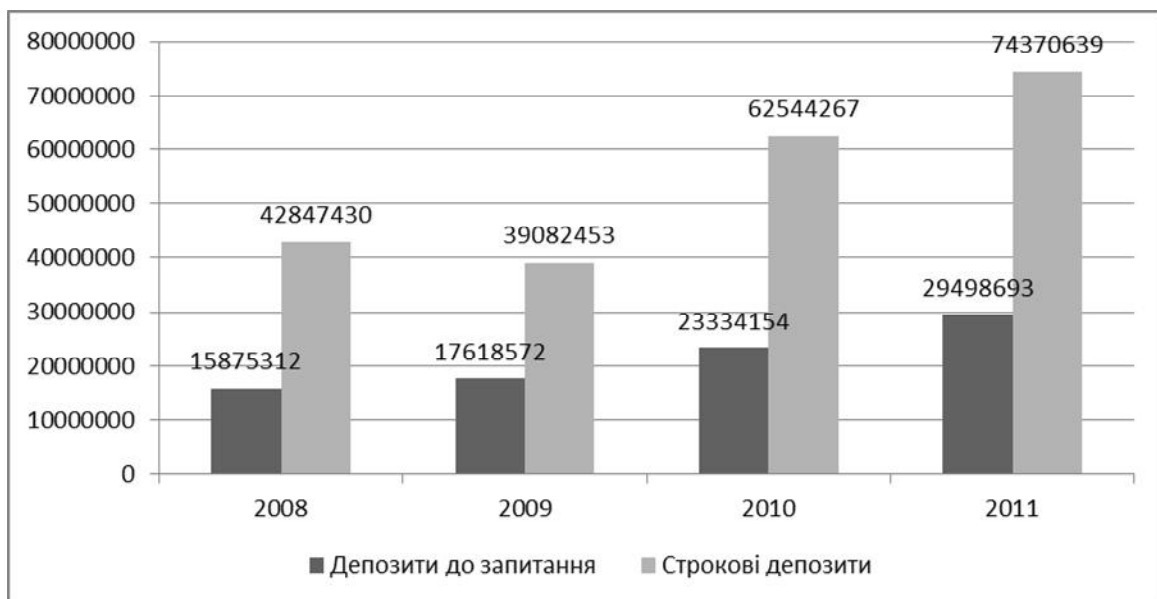
Таблиця 2.7.

Структура зобов'язань ПАТ КБ “Приватбанк” за строками у 2008-2011 рр. [70]

Строки погашення зобов'язань	2008		2009		2010		2011	
	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%	Обсяг	%
До 1 місяця	18962579	36,61	39106743	47,14	40242559	36,67	58461788	42,35
1 – 12 місяців	24023811	46,38	26859838	32,38	53766094	48,99	69188850	50,12
1 – 5 років	5200260	10,04	13807872	16,64	13992081	12,75	8579003	6,21
Понад 5 років	3605593	6,97	3188873	3,84	1739428	1,59	1814492	1,32
Усього	51792243		82963326		109740162		138044133	

Проаналізувавши структуру зобов'язань ПАТ КБ “Приватбанк” за строками у 2008-2011 рр. можна сказати, що банк залучає ресурси на строк до одного року. Так, у банку найбільше зобов'язань із строком погашення до одного місяця та від одного до дванадцяти місяців. Концентрація зобов'язань із строком погашення до одного місяця та від одного до дванадцяти місяців обмежує проведення банком довгострокових активних операцій.

Депозити як інструменти залучення коштів становлять левову частку ресурсів банків. Особливістю даного інструменту є те, що за ним клієнт може отримувати відсотки, а також в швидкий термін знімати кошти. Даний інструмент дає змогу банку залучати великі суми коштів, що в подальшому можуть бути використані для проведення активних операцій. Головним недоліком депозитів для банку є те, що кошти можуть бути вилучені достроково, в результаті чого банк може піддатися негативному впливу ризику ліквідності. Розглянемо структуру депозитів ПАТ КБ “Приватбанк”.

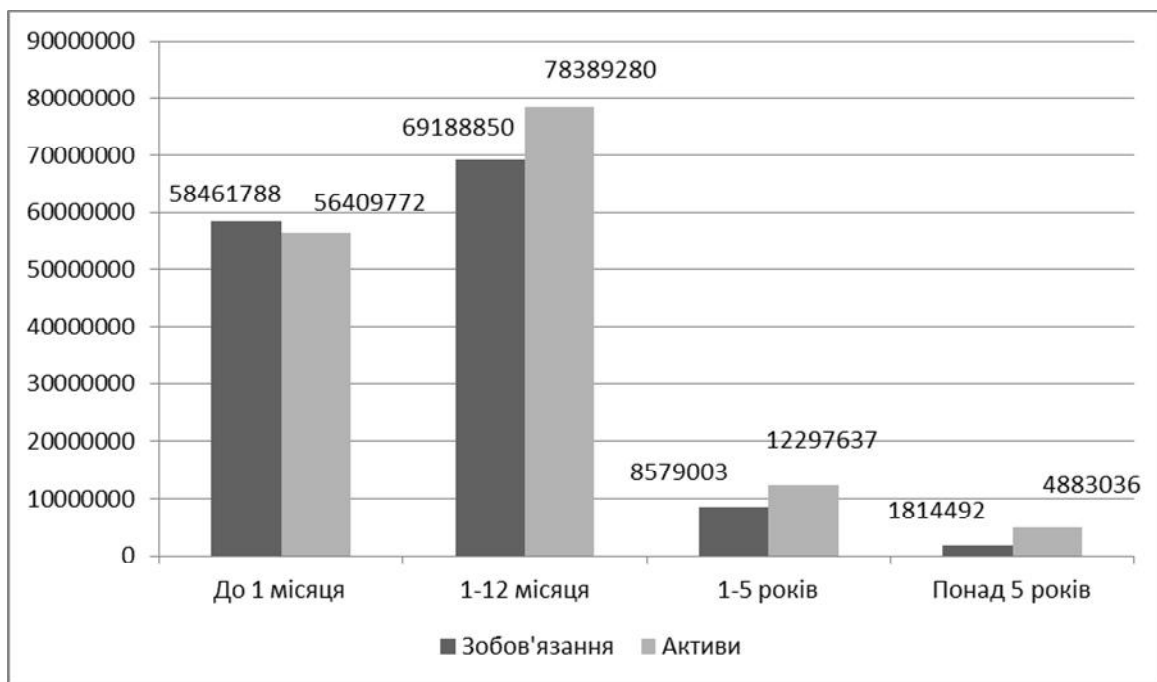
Рис. 2.10. Структура депозитного портфеля ПАТ КБ “Приватбанк” у 2008-2011 рр. [70]

Протягом 2008-2011 рр. ПАТ КБ “Приватбанк” нарощував залучені депозити. Депозити до запитання важко піддаються аналізу руху коштів, і не можуть використовуватися для середньо- та довгострокових активних операцій. Натомість, дані депозити є стабільні, адже не піддаються впливу зміни

процентних ставок на грошовому ринку. Так, протягом даного періоду депозити до запитання зросли майже в двічі - з 15875312 тис. грн. до 29498693 тис. грн. Строкові депозити хоч і піддаються впливу зміни процентної ставки, однак є більш прогнозованими. Дані депозити можуть використовуватися для проведення середньо- та довгострокових активних операцій, результатом яких є високі прибутки банку. Протягом 2008-2011 рр. ПАТ КБ “Приватбанк” залучив більш ніж 31 млрд. грн., що в свою чергу не могло, не вплинути на ліквідність банку.

Задля кращої оцінки ефективності управління ліквідністю ПАТ КБ “Приватбанк” зобразимо активи і зобов’язання банку за строками погашення. Дані активів та зобов’язань банку у 2011 році за строками погашення зображено на рисунку 2.11.

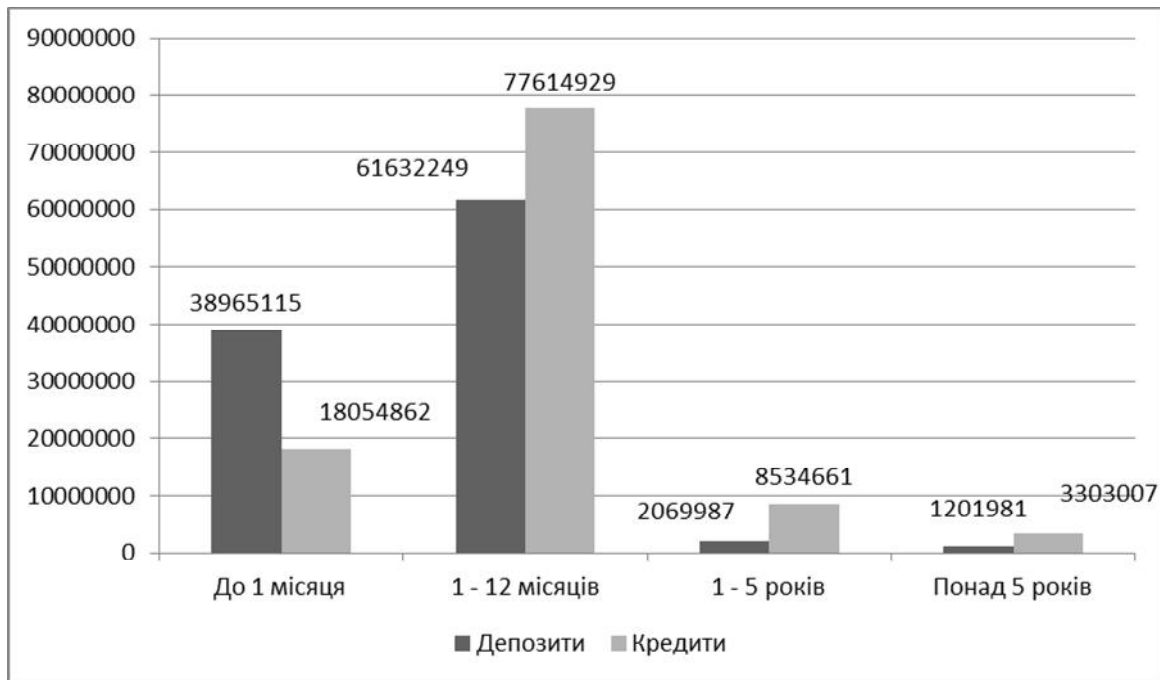

Рис. 2.11. Співвідношення активів та зобов’язань за строками погашення ПАТ КБ “Приватбанк” у 2011 р. [70]

Проаналізувавши дані рисунка, можна сказати, що ПАТ КБ “Приватбанк” у 2011 році, в загальному, дотримувався співвідношення активів до зобов’язань за строками погашення. Незначне відхилення спостерігається у співвідношенні активів до зобов’язань зі строком до одного місяця погашення. Дане відхилення

спостерігається у більшості прибуткових банків, адже у них завжди вклади до запитання клієнтів завжди перевищують такі високоліквідні активи, як: готівка та кошти на кореспондентських рахунках в банках.

Для більш точнішої оцінки ліквідності банку використаємо співвідношення найбільш здійснюваних активних і пасивних операцій за строками погашення, а саме: депозитних та кредитних операцій.

Рис. 2.12. Співвідношення кредитів та депозитів за строками погашення ПАТ КБ “Приватбанк” у 2011 р. [70]

Як бачимо, ПАТ КБ “Приватбанк” має позитивне співвідношення між кредитами та депозитами тільки за строками погашення: 1 – 12 місяців, 1 – 5 років та понад 5 років. Високе негативне значення співвідношення між кредитами та депозитами спостерігається у строках погашення до 1 місяця. Причиною даного негативного значення є висока частка вкладів до запитання та незначна частка кредитів із строком погашення до 1 місяця.

Отже, проаналізувавши дані активів та пасивів ПАТ КБ “Приватбанку” можна сказати, що банк проводить ефективне управління ліквідністю, яке забезпечується завдяки дотриманню збалансованого рівня активів та зобов’язань за строками погашення. Однак банку необхідно диверсифікувати

вої активи та зобов'язання, а саме збільшувати частку міжбанківських кредитів та депозитів, що у свою чергу зменшить кредитний ризик та ризик ліквідності.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

Аналіз управління ліквідністю банківських установ можна розглянути як управління ліквідності з боку Національного банку України, та управління ліквідністю самим банком. Так, НБУ здійснюючи підтримку ліквідності комерційних банків забезпечує досягнення певних цілей на мікро- та макроекономічному рівнях. На мікроекономічному рівні головною ціллю НБУ є захист інтересів вкладників та кредиторів, а на макроекономічному рівні – забезпечення достатнього рівня ліквідності задля ефективного її функціонування.

Основними інструментами досягнення НБУ мікроекономічних цілей є встановлення економічних нормативів, а саме нормативи ліквідності, такі як: норматив миттєвої (Н4), поточної (Н5) та короткострокової ліквідності (Н6).

Проаналізувавши результати виконання банківськими установами нормативів ліквідності можна сказати, що банки дотримуються даних нормативів із величезним запасом. Дана ситуація має двоякий вплив на фінансовий стан банку, з одного боку, банк має високу ліквідність, що є признаком фінансової стійкості, з іншого – не ефективно управління кредитними ресурсами, що в майбутньому може вплинути на прибутковість та платоспроможність фінансової установи.

Досягнення макроекономічних цілей НБУ досягається за допомогою грошово-кредитних інструментів, до яких можна віднести: процентну політику, обов'язкове резервування, операції з рефінансування банків, операції на відкритому ринку, депозитна діяльність НБУ, операції із державними цінними паперами.

Найбільш швидким інструментом підтримки ліквідності комерційних банків та банківської системи в цілому є операції із рефінансування банків. Так, інструментів рефінансування НБУ є: кредитні тендери, операції прямого РЕПО, позики овернайт, стабілізаційні кредити, позики під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу, розміщених в НБУ, СВОП, довгострокові кредити. Найбільший обсяг кредитних ресурсів НБУ банківська система отримала у 2008

році, сума кредитів склала 169,5 млрд. грн. Причиною такого надання банкам такої величезної суми кредитів стала криза банківської системи, що стала частиною загальноекономічної кризи. В даний період у банківській системі України почався відтік грошових коштів, негативно вплинуло на ліквідність банківської системи. Однак, задля зменшення кредитних операцій банків НБУ збільшило облікову ставку, що відповідно вплинуло на вартість кредитних ресурсів, що змусило банки використовувати отримані від НБУ кошти використовувати тільки для погашення поточних зобов'язань.

Ліквідність банку залежить не тільки від регуляторних заходів НБУ, але й від ефективного менеджменту банку. Невід'ємною частиною внутрішньобанківського управління ліквідністю є планування. Так, планування ліквідності передбачає встановлення необхідних показників, які характеризують специфіку залучення та надання грошових коштів. Процес планування ліквідності не може здійснюватися без її прогнозування. Основними методами прогнозування ліквідності є: метод грошових потоків, сценарний метод управління ліквідністю, VaR-аналіз, визначення коефіцієнта еластичності активів. Ефективне планування ліквідності банку передбачає використання декількох методів прогнозування ліквідності, що допомагає банку найбільш точно обрахувати потребу у ліквідних коштах.

Отже, управління ліквідністю банку здійснюється з боку НБУ, шляхом встановлення нормативів ліквідності та інструментів грошово-кредитної політики, та з боку комерційного банку шляхом проведення планування ліквідності та ефективного управління активами та зобов'язаннями.

РОЗДІЛ 3

ШЛЯХИ ВДОСКОНАЛЕННЯ РЕГУЛЮВАННЯ ТА УПРАВЛІННЯ ЛІКВІДНІСТЮ БАНКІВСЬКИХ УСТАНОВ

3.1. Напрями мінімізації негативного впливу кризових явищ в економіці на стан ліквідності вітчизняних комерційних банків

Одним із найголовніших завдань управлінням будь-яким банком є забезпечення оптимального рівня ліквідності. Банк вважається ліквідним, якщо він має доступ до фінансових ресурсів, які можуть бути залучені за справедливою ціною в момент їх найбільшої необхідності.

Недостатній рівень ліквідності часто є першою ознакою наявності у банку серйозних фінансових труднощів. У такій ситуації фінансова установа починає втрачати депозити, які є головним джерелом надходження готівкових коштів, та продавати найбільш ліквідні цінні папери. На міжбанківському ринку позичкових коштів спостерігається дефіцит грошових коштів, що зумовлений небажанням фінансово стійких банків кредитувати банки із низькою кредитоспроможністю, які мають проблеми з ліквідністю. Тому зазвичай фінансово стійкі банки надають грошові кошти під додаткову заставу або під більш високу проценту ставку, що з одного боку зменшує ризик неповернення кредиту банку-кредитора, а з іншого – скорочує доходи банку-позичальника, який має проблеми із ліквідністю.

Однією із найбільших проблем управління ліквідністю банку є незбалансованість між залученими та наданими грошовими коштами. Причиною даної незбалансованості термінів є висока мінливість фінансових ринків та економіки в цілому, що у свою чергу є змушує вкладників, кредиторів та інвесторів вкладати кошти в банк на короткий термін, а позичальників залучати кошти на більш тривалий термін. Внаслідок даної ситуації банки мають невідповідність між строками погашення активів та зобов'язань. Також ще однією причиною невідповідності строків між активами та зобов'язаннями є висока частка зобов'язань із негайним виконанням, тобто депозитів до

запитання фізичних та юридичних осіб, а також кореспондентських рахунків інших банків. Таким чином, банки повинні бути завжди готові задовільнити невідкладний попит вкладників та банків-кореспондентів на грошові кошти, що може негативно вплинути на фінансовий стан банку в період кризи ліквідності.

Іншим джерелом потенційних проблем ліквідності банків є чутливість банків до змін процентних ставок. Коли відбувається зростання процентних ставок, деякі вкладники, а саме вкладники, які мають строкові депозити, вилучають свої кошти із банку задля пошуку більш високих прибутків в інших фінансових установах. Внаслідок збільшення процентних ставок багато клієнтів, котрі взяли позики можуть призупинити подачу нових заявок на кредити або прискорити використання кредитних ліній, які ще мають низькі процентні ставки. Тому, зміна процентних ставок відбивається на попиті клієнтів, а також на залучені депозити та надані кредити, що мають значний вплив на ліквідність та дохідність банку. Більше того, зміна процентних ставок впливає на ринкову вартість активів, продаж яких може знадобитися банку для отримання додаткових високоліквідних коштів, а також має безпосередній вплив на вартість позик на грошовому ринку.

Ліквідність банківської установи піддається впливу широкого спектру чинників, які поділяються на внутрішні та зовнішні.

Внутрішні фактори впливу на ліквідність банку – це фактори, на які банківська установа може вплинути за допомогою ефективного управління ліквідністю.

Внутрішні фактори впливу на ліквідність банку включають в себе:

- дисбаланс грошових потоків, викликаний невідповідністю структури вимог та зобов'язань банку;
- структура та стабільність депозитної бази банківської установи;
- достатність капіталу;
- якість активів;
- фінансовий стан позичальників;

- репутація банку, яка впливає на можливість банку запозичити кошти із зовнішніх джерел;
- неправильна стратегія управління ліквідністю, яка здебільшого проявляється через пріоритетність прибутковості над ліквідністю [41].

Невідповідність вимог та зобов'язань банку призводить до дисбалансу грошових потоків. Під даним чинником розуміється невідповідність вимог та зобов'язань за термінами погашення, що у свою чергу може призвести проблеми із ліквідністю, адже, здебільшого, строки погашення зобов'язань є значно меншими ніж строки погашення вимог, особливо у короткостроковому періоді.

Депозити є найбільшим джерелом поповнення ліквідності банків, і тому структура та стабільність депозитної бази має значний вплив на їх ліквідність. Найбільш стабільними фінансовими ресурсами являються депозити до запитання, які не піддаються впливу зміни процентної ставки, і не завдають значних затрат банку. Головним недоліком депозитів до запитання є важкість прогнозування руху грошових коштів, що обмежує здійснення банками середньо- та довгострокових активних операцій. Натомість, строкові депозити є більш прогнозованими, однак піддаються впливу зміни процентної ставки, що в майбутньому може негативно вплинути на ліквідність банківської установи.

Достатність капіталу відіграє важливу роль не тільки в управлінні ліквідністю, але й в управлінні фінансовою стійкістю. Власний капітал, виконуючи захисну функцію, є своєрідним “буфером”, за допомогою якого банк може покривати збитки у процесі своєї діяльності. Високий обсяг власного капіталу свідчить про надійність банківської установи, що значно підвищує довіру клієнтів до даної установи. Висока довіра клієнтів до банку знижує ризик відтоку грошових коштів із депозитів, що позитивно впливає на ліквідність банківської установи. З метою зменшення ризиків втрати коштів кредиторів, інвесторів та вкладників Національний банк України створив нормативи капіталу, які банки зобов'язані дотримуватися. До нормативів капіталу відносять:

- норматив мінімального розміру регулятивного капіталу (Н1) – не менше 120 млн. грн.;

- норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2) – співвідношення регулятивного капіталу до активів зважених за ступенем ризику мінус створені резерви за активними операціями. Нормативне значення даного показника становить не менше 10%;

- коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (Н3) – не менше 9%;

- коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (Н3-1) – не менше 10% [63].

Невід'ємною складовою управління ліквідністю є оцінка якості активів банку. Саме якісні активи позитивно впливають на ліквідність банку, адже вони з легкістю можуть трансформуватися у грошові кошти. Головними елементами, які характеризують якість активів є:

- забезпечення;
- резерви, створені під активні операції;
- можливість активів швидко трансформуватися в грошові кошти;
- фінансовий стан позичальників;
- дохідність активів [9].

Фінансовий стан позичальників має визначальну роль в управлінні ліквідністю, адже, здебільшого, основним джерелом погашення боргових зобов'язань позичальника є його дохід та матеріальні активи. Фінансовий стан позичальника визначається за допомогою оцінки його кредитоспроможності. Кредитоспроможність позичальника є обернено пропорційна до ризику неповернення кредиту та процентів за ним, тобто висока кредитоспроможність позичальника призводить до зниження кредитного ризику, що позитивно впливає не тільки на якість активів, але й на ліквідність в цілому.

Репутація банку є надзвичайно важливою у процесі управління банківською установою, і досягається протягом тривалого періоду діяльності. Репутація банку напряму залежить від ліквідності, адже здатність банку

виконувати свої зобов'язання значно підвищує довіру кредиторів, інвесторів та вкладників. І, навпаки, при високій репутації банк має більші можливості залучити додаткові ліквідні кошти та зменшити чи уповільнити відтік грошових коштів із банку. Тому банки завжди стараються підтримувати свою високу репутацію, адже, як уже зазначалося, висока репутація досягається значно довше ніж висока ліквідність чи дохідність банку [9].

Найбільш поширеним джерелом виникнення проблем із ліквідністю є вибір не правильної стратегії управління ліквідністю, яка проявляється у наданні більшої пріоритетності прибутку ніж ліквідності банку. Саме проблема “ліквідність-прибутковість” зумовлює банки здійснювати ефективне управління саме на користь першої категорії, тобто ліквідності. Однак банк не може звертати увагу тільки на ліквідність, адже він є комерційною установою, головною метою якої є досягнення максимального прибутку. Тому ефективний фінансовий менеджмент банку, який правильно формує стратегію управління ліквідністю, а також чітко здійснює аналіз, планування, регулювання та контроль за активними та пасивними операціями, може вирішити проблему “ліквідність-прибутковість” [19].

Крім чинників внутрішнього впливу на ліквідність банку виділяють чинники зовнішнього впливу, на які банк не може вплинути. До чинників зовнішнього впливу відносять:

- грошово-кредитна політика центрального банку;
- стан грошового ринку;
- низька ліквідність окремих сегментів фінансового ринку для конкретних видів активів, що ускладнює їх продаж за прийнятною ціною в короткі строки;
- можливість запозичення коштів у центрального банку;
- регулятивні обмеження в країні;
- загальні кризові явища в економіці, які не уможливають залучення коштів із зовнішніх джерел [20, с.44].

Грошово-кредитна політика центрального банку має значний вплив на процес управління ліквідністю комерційного банку, адже саме вона дозволяє

або обмежує можливість отримати швидкі та доступні за ціною високоліквідні грошові кошти в необхідний момент часу. Центральний банк здійснює два види грошово-кредитної політики, а саме: експансійну або рестрикційну монетарну політику. Так, за допомогою експансійної грошово-кредитної політики центральний банк збільшує грошову масу за рахунок зменшення облікової ставки, яка відповідно впливає на ціну кредитів рефінансування. Тому, при експансійній політиці комерційні банки можуть з легкістю поповнити свою ліквідність необхідною кількістю грошових коштів. Рестрикційна політика центрального банку має протилежний вплив на управління ліквідністю банку. При рестрикційній політиці центральний банк зменшує грошову масу, шляхом збільшення облікової ставки, яка, відповідно, впливає на збільшення процентних ставок за кредитами рефінансування, що відповідно зменшує резервну позицію комерційного банку. Здебільшого, дана політика застосовується при високій інфляції в країні, яка може дестабілізувати стан економіки [10].

Неменш важливим зовнішнім чинником впливу на ліквідність банківської установи є стан грошового ринку. Саме грошовий ринок є чи не найголовнішим зовнішнім джерелом поповнення ліквідності банку та підвищення його резервної позиції. Стабільний стан грошового ринку збільшує можливості банку залучити додаткові ліквідні кошти, які можуть покрити дисбаланс між зобов'язаннями та активами за термінами і валютою погашення. В кризовий період резервна позиція ліквідності банку знижується, адже в банку зменшується можливість залучити додаткові грошові кошти через дефіцит грошових коштів та нестійку фінансову стійкість банків, що збільшує кредитний ризик банків-позичальників. Тому, здебільшого, банки-позичальники здійснюють кредитування під додаткове забезпечення та під вищу процентну ставку, що негативно може вплинути на фінансовий результат діяльності банків-боржників.

Низька ліквідність окремих сегментів фінансових ринків виникає в період настання кризи, яка зменшує конвертацію дохідних активів в грошові кошти.

Найбільш наявним прикладом може виступити іпотечний ринок України, який є низько ліквідний, що зумовлено низькою кредитоспроможністю позичальників, в результаті чого збільшується кредитний ризик банків. Також, ліквідність окремих сегментів фінансових ринків залежить від розвитку фондового ринку, а саме вторинного фондового ринку, за допомогою якого активи даних ринків можуть перепродуватися іншим суб'єктам фінансових відносин, що значно підвищує їх ліквідність [10].

Найголовнішим джерелом запозичення банком додаткових ліквідних коштів є кредити центрального банку. В даному процесі центральний банк виконує функцію “кредитора останньої інстанції”. Найголовнішою умовою комерційного банку отримання кредиту центрального банку є дотримання встановлених ним нормативів. В Україні кредити рефінансування НБУ регламентуються Положенням НБУ про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затвердженого постановою правління НБУ від 26.09.2006 р. №378.

Найбільший негативний вплив на ліквідність банківської установи відбувається під час загальноекономічної кризи. Адже, під час даної кризи економічні суб'єкти зазнають значних втрат, що є результатом відтоку грошових коштів із банківської системи. Відтік грошових коштів із банків негативно впливає на ліквідність, що приводить їх у скрутне фінансове становище. Тому з метою підтримки ліквідності центральний банк здійснює рефінансування комерційних банків.

Із набранням чинності Положення Про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затвердженого постановою правління НБУ від 26.09.2006 р. №378, починаючи з 17.11.2006 р., було розширено перелік інструментів рефінансування, які використовувалися як забезпечення кредитів НБУ. Дана постанова НБУ передбачала такі головні пункти:

- збільшення терміну проведення операцій прямого РЕПО та активів, що можуть бути предметом цієї операції;

- впровадження операцій СВОП із іноземною валютою із розширенням переліку вільно конвертованих валют;

- відміна проведення операцій прямого РЕПО із іноземною валютою [21].

З метою забезпечення стабільної діяльності банків та сприяння стимулюванню банків щодо активного здійснення кредитування довгострокових програм суб'єктів господарювання Національним банком України прийнято Положення про порядок рефінансування банків під заставу майнових прав на кошти банківського вкладу (депозиту), розміщеного в Національному банку України, затверджене постановою правління НБУ від 29.05.2006 р. № 195. Дане положення забезпечило запровадження механізму перетворення частини короткострокових ресурсів банківських установ у довгострокові з метою сприяння зменшенню розривів між термінами та обсягами залучених та розміщених банками коштів. У 2007 р. основною формою рефінансування комерційних банків були кредити, надані шляхом проведення тендера. Враховуючи високий рівень ліквідності банківської системи, попит на кредити рефінансування у 2007 р. був незначним [14].

У жовтні 2008 р. з метою зменшення впливу зовнішньої фінансової кризи та забезпечення стабільності банків постановою правління НБУ від 11.10.2008 р. № 319 запроваджено механізм підтримання ліквідності на основі програм фінансового оздоровлення строком до одного року та оперативне підтримання ліквідності банків. За результатами вжитих Національним банком України заходів щодо запобігання кризових явищ у банківській системі було прийнято постанову правління національного банку України “Про окремі питання діяльності банків”, від 04.12.2008 р. № 413, якою відмінено механізм підтримання ліквідності банків на основі програми фінансового оздоровлення.

Тимчасове положення про надання Національним банком України кредитів для підтримки ліквідності банків у разі реальної загрози стабільності банківської системи було затверджено постановою правління НБУ від 25.12.2008 р. № 459, яке визначало порядок надання Національним банком України кредитів банкам у зв'язку з погіршенням їх ліквідності, зумовленої

нестабільністю та падінням курсу гривні, іншими обставинами, які викликали суттєве зниження платоспроможності значної частини банків або їх позичальників. Обсяг стабілізаційних кредитів та інших короткострокових кредитів на основі програми фінансового оздоровлення становив у 2008 р. 36,8 млрд. грн, або 21,7% від загальної суми рефінансування, у 2009 і 2010 рр. – відповідно, 46,9 млрд. грн. (72,76%), 3,43 млрд. грн. (66,57%).

Для завершення процесу розмежування функцій регулювання Національним банком України грошово-кредитного ринку через інструменти монетарної політики та кредитної підтримки банків з метою їх фінансового оздоровлення було прийнято Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджене постановою правління НБУ від 30.04.2009 р. та Технічний порядок проведення Національним банком операцій з банками, затверджений постановою правління НБУ від 30.04.2009 р. № 260, згідно з якими:

- Національний банк України підтримував короткострокову ліквідність банківських установ для покриття тимчасових розривів їх ліквідності у разі вичерпання ними інших можливостей підтримання ліквідності;
- зменшено максимальний термін рефінансування шляхом проведення тендерів з підтримання ліквідності банків з 365 до 90 днів, та операцій РЕПО – з 60 до 30 днів;
- зменшено перелік забезпечення за кредитами рефінансування та виключено ті фінансові інструменти, які не знайшли поширення на фондовому ринку;
- змінено проведення операцій з обміну іноземної валюти на національну валюту (СВОП) тощо [46].

З метою активізації банківського кредитування економіки Національний банк України впродовж 2010 р. тричі знижував облікову ставку та ставки рефінансування. Реакцією банків на таку спрямованість відсоткової політики Національного банку України було зниження вартості коштів у національній валюті. Також стимулюючі заходи Національного банку України сприяли

активізації інвестиційної функції банківської системи в національній валюті – обсяг залишків за кредитами в національній валюті за 2010 р. зріс насамперед унаслідок збільшення обсягів кредитування сектора нефінансових корпорацій.

З метою зменшення негативного впливу фінансово-економічної кризи на діяльність банків України, забезпечення їх стабільної роботи і стимулювання кредитування економіки України було прийнято Положення про рефінансування та надання Національним банком України кредитів банкам з метою стимулювання кредитування економіки України на період її виходу на докризові параметри, затверджене постановою правління НБУ від 04.02.2010 р. № 47, Положення про надання Національним банком України стабілізаційних кредитів банкам України, затверджене постановою правління НБУ від 13.07.2010 р. № 327, згідно з якими визначено порядок надання Національним банком України банкам України стабілізаційного та стимулюючого кредиту і процедуру зміни умов кредитного договору з Національним банком України.

Таким чином, визначаючи напрями вдосконалення підтримки ліквідності комерційних банків з боку НБУ, слід враховувати, що основною функцією рефінансування є забезпечення реалізації цілей і методів проведення грошово-кредитної політики НБУ та збалансування попиту і пропозиції грошей в економіці країни [58, с. 77]. Управління ліквідністю як механізм реалізації грошово-кредитної політики Національного банку України не варто ототожнювати з механізмами вирішення питань проблемних банків.

Для подолання проблем у банківському секторі України і, зокрема, кризи ліквідності, потрібно звернутися до світового досвіду. Одними з найефективніших методів світової практики з відновлення ліквідності банківських установ є створення перехідного банку, госпітального банку, перекладення депозитарної функції на центральний банк, використання системи забезпечених облігацій [80, с. 21]. Доцільним також є введення внутрішньоденних кредитів Національного банку України. Їх використання є необхідним у сучасних умовах у зв'язку зі збільшенням маси платежів та сум, необхідних для їх регулювання та в умовах фінансової кризи [51, с. 290].

3.2. Зарубіжний досвід управління ліквідністю комерційних банків та можливості його застосування в Україні.

Управління ліквідністю є передумовою довіри до банківської системи країни. Проблема ліквідності постає не лише на рівні одного банку, адже дефіцит ліквідності в одній банківській установі може відобразитись на всій системі в цілому, тому практично в усіх країнах світу питанню управління ліквідністю приділяється велика увага, як з боку окремого комерційного банку, так і центрального банку країни.

Необхідність вивчення досвіду управління ризиком ліквідності як розвинутих, так і постсоціалістичних країн набуває особливої актуальності в наш час. У більшості країн світу не існує однакових показників оцінки ліквідності банку. Усі показники і методи управління ліквідністю змінюються від банку до банку. Для управління активами і пасивами банку в іноземних країнах використовують одну з чотирьох теорій управління ліквідністю:

- теорія комерційних позичок;
- теорія очікуваного доходу;
- теорія управління пасивами;
- теорія переміщення.

У закордонній практиці за ознакою ліквідності всі активи поділяються на:

- первинні резерви, до яких належить касова готівка і кошти на кореспондентському рахунку у центральному банку;
- вторинні резерви, до яких відносяться високоліквідні цінні папери, що призначені для продажу. Цей вид активу доповнює первинний резерв у випадку нестачі його ліквідних засобів;
- позички та інші цінні папери, ліквідність яких нижча, ніж у попередніх двох видів активів.

Для ефективного управління ліквідністю закордонна практика виробила певні вимоги до структури активів. Оптимальними для забезпечення

стабільності, ліквідності і платоспроможності банку у різних країнах вважаються наступні норми окремих видів активів:

1. Сполучені Штати Америки:

- первинні резерви (стосовно депозитів) – не менш, ніж 5-10 %;
- первинні і вторинні резерви (стосовно депозитів) – не менш, ніж 10-15%;
- позички (стосовно активів) – не більше 65 %.

2. Японія:

- ліквідні активи (первинні і вторинні резерви) стосовно депозитів – 30 %.

3. Франція:

- ліквідні активи (активи з терміном погашення в найближчі 30 днів) стосовно зобов'язань до запитання і терміном погашення в найближчі 30 днів – 100 % [50, с.272];

- співвідношення суми активів, розміщених строком на 3 місяці, і суми депозитів до повернення, строкових депозитів та інших ресурсів. Залучених на 3 місяці – не менше 60 % [15, с. 23].

Під час управління ліквідністю на основі дотримання визначеного співвідношення в активах і пасивах закордоном використовується метод закріплення окремих пасивів в залежності від їх строковості за визначеними статтями активів, виходячи з їх ліквідності [18, с. 96].

В певних розвинених країнах світу, наприклад в США, управління ризиком ґрунтується на визначенні недостачі або надлишку ліквідності. Для цього усю суму активів за певний період порівнюють із сумою пасивів відповідного періоду, дефіцит або надлишок ліквідності визначають по періодам і наростаючим підсумком. Наступним етапом аналізу є зіставлення суми дефіциту чи надлишку з граничним рівнем, що визначив банк. Тобто мова йде про ГЕП-аналіз, який використовується комерційними банками України для управління ризиком ліквідності [15, с. 23].

Беручи до уваги те, що метод коефіцієнтів є одним із основних методів управління ліквідністю комерційного банку, який використовують не лише самі банки в цілях регулювання, а й центральні банки країн світу у формі

встановлення обов'язкових економічних нормативів, варто приділити увагу саме закордонному досвіду управління ліквідністю за допомогою коефіцієнтів. Даний метод являє собою встановлення деяких кількісних співвідношень статей активу і пасиву балансу. В одних країнах ці співвідношення встановлюють центральні банки, в інших – комерційні банки. Обсяг показників ліквідності у різних країнах неоднаковий. Наприклад, Національний банк України розробив тринадцять нормативів, що є обов'язковими до виконання, в той час як російський Центробанк запровадив чотирнадцять нормативів, чотири з яких є нормативами ліквідності. В іноземних країнах наглядові органи або не встановлюють обов'язковий до виконання обсяг даних показників, як, наприклад, у Сполучених Штатах Америки, або визначають лише незначну кількість показників, як, наприклад, у Франції, Японії, Англії, Німеччині. Упорядкована за допомогою інструкцій та певних літературних джерел система показників ліквідності деяких країн світу наведена в таблиці 3.1

Таблиця 3.1.

Економічні нормативи ліквідності комерційних банків розвинутих країн світу

Країна	Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення, %
Франція	Норматив ліквідності	Співвідношення суми активів, розміщених строком на 3 місяці, і суми депозитів до повернення, строкових депозитів та інших ресурсів, залучених на 3 місяці.	> 60
	Норматив довгострокової ліквідності	Співвідношення суми активів, розміщених строком понад 4 роки, до довгострокових ресурсів, строком понад 4 роки	>60
Німеччина	Норматив короткострокової ліквідності	Співвідношення суми активів і суми зобов'язань зі строком розміщення активів і погашення зобов'язань понад 4 роки	100

Продовження табл. 3.1.

Велика Британія	Норматив ліквідності	Співвідношення готівки, залишків на коррахунках НОСТРО, суми наданих депозитів до повернення і зі строком розміщення на день, цінних паперів та придатних до переобліку векселів і загальної суми зобов'язань	>12,5
Японія	Норматив ліквідності	Співвідношення суми коштів на коррахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів і загальної суми залучених депозитів	>30

Варто звернути увагу, що Центральний банк Франції не зобов'язує усі установи притримуватись однакового коефіцієнта. Кожен банк у певному конкретному випадку може задовільнятися обчисленим коефіцієнтом і, лише у випадку потреби, впливати відповідним чином на інші установи [10, с. 412].

Банківські установи деяких країн не обмежуються лише нормативними показниками ліквідності – для власних потреб вони можуть розраховувати інші показники ліквідності балансу банку. Наприклад, у Великій Британії для аналізу та контролю за своєю діяльністю комерційні банки розраховують такі показники ліквідності, за якими немає необхідності звітувати. Вони обчислюються як співвідношення суми активів до суми зобов'язань зі строком розміщення активів і погашення зобов'язань до одного та до шести місяців.

У Сполучених Штатах Америки досвід оцінювання ліквідності комерційними банками є напрочуд цікавим. Центральний банк США не вимагає від комерційних банків чіткого дотримання встановлених законодавством нормативів ліквідності. Одним із завдань, що постає перед керівництвом самих банківських установ, є розробка та підтримка системи показників ліквідності. На сьогоднішній день в американській практиці не передбачено обов'язкових формул оцінки ліквідності різноманітних банків. При проведенні аналізу

ліквідності методи змінюються в залежності від ринку, на якому функціонує банк, типу або виду комерційного банку, змісту і різноманіття банківських продуктів та послуг [53, с.173].

У США, згідно з досвідом, запроваджено наступну систему показників:

- обсяг первинних резервів (Каса + Кореспондентський рахунок в Центральному банку) / Обсяг залучених депозитів. Рівень даного показника для забезпечення ліквідності банку повинен бути не меншим 5-10 %;

- обсяг первинних резервів + Обсяг вторинних резервів (Державні цінні папери) / Обсяг залучених депозитів. Рівень цього показника має бути не меншим 15-25 %, щоб забезпечити ліквідність банку;

- обсяг наданих кредитів / Обсяг залучених депозитів. Чим більшим буде даний показник за одиницю, тим ліквідність банку буде нижчою;

- обсяг наданих кредитів / Загальний обсяг активів. Даний показник відображає різноманіття активів. Оптимальним його значенням вважають 60-70 % для підтримання ліквідності та прибутковості банку. На ліквідність банку впливає також і склад депозитів, тобто їх поділ на “стійкі” та “летючі”. До “стійких” депозитів належать як строкові, так і вклади до запитання постійних клієнтів банку.

- обсяг залучених “стійких” депозитів / Загальний обсяг залучених депозитів. Необхідно зазначити, що чим більшою є частка “стійких” депозитів у загальному обсязі залучених вкладів і становить не менше 75 %, тим ліквідність банку буде вищою. Наявність у банківських установах таких “стійких” депозитів сприяє отриманню значного обсягу прибутку і зменшенню потреби у ліквідних активах.

Для підтримання ліквідності вагоме значення має розвиток міжбанківського ринку кредитів.

- Обсяг залучених позик, отриманих в інших банках, в тому числі кредитів, отриманих в центральному банку / Загальний обсяг залучених ресурсів. При розрахунку даного показника аналізують частоту, умови і причини запозичення, обсяг сплачених процентів. Тривале використання

коштів, запозичених з міжбанківського ринку для покриття зобов'язань банку, свідчить про його ліквідну нестабільність.

У практиці управління ризиком ліквідності Російської Федерації найбільш поширеним є метод коефіцієнтів. Він створений на аналізі й оцінці обсягу показників ліквідності, до складу яких входять як встановлені в обов'язковому порядку Банком Росії, так і додаткові нормативи, що відображають особливі фактори ризику ліквідності певного банку.

В Росії, відповідно до Інструкції Банку Росії “Об обязательных нормативах банков” від 16.01.2004 р. №110-И директивно обов'язковими є чотири показники ліквідності, які відображені в таблиці 3.2. [62]

Таблиця 3.2.

Економічні нормативи ліквідності Російської Федерації [62]

Назва показника	Розрахунок	Нормативне значення, %
Норматив миттєвої ліквідності (Н2)	Співвідношення суми високоліквідних активів і суми зобов'язань за рахунками до повернення	>15
Норматив поточної ліквідності (Н3)	Співвідношення суми ліквідних активів і суми зобов'язань за рахунками до повернення на строк до 30 днів	>50
Норматив дострокової ліквідності (Н4)	Співвідношення загальної суми довгострокових активів, враховуючи надані гарантії, строк розміщення яких більше одного року, і суми капіталу та зобов'язань банку за депозитними рахунками, отриманими кредитами та іншими борговими зобов'язаннями, строк погашення яких більше одного року	<120
Норматив загальної ліквідності (Н5)	Співвідношення суми ліквідних активів і загальної суми активів за вирахуванням обов'язкових резервів	>20

У липні 2004 року Банк Росії надіслав листа «О рекомендаціях по аналізу ликвидности кредитных организаций» № 139-т своїм територіальним установам і кредитним організаціям, в якому закликав звернути увагу на ефективне управління ліквідністю. У ньому містилися перелік рекомендацій з організації

раціонального управління і контролю за ліквідністю в кредитних установах і по аналізу впливу ліквідності на фінансовий стан даних установ [2, с. 92].

Також у рекомендаціях зазначається, що існування в кредитній організації документа про політику в галузі управління і контролю за станом ліквідності, який затверджений на офіційному рівні і за потреби може переглядатися керівними органами даної організації, є однією з найголовніших умов, що забезпечить ефективне управління ліквідністю. Необхідними реквізитами такого документу мають бути:

1. Чітко визначений опис процесу виявлення раціональної потреби кредитної організації в ліквідних коштах;

2. Етапи проведення аналізу стану миттєвої, поточної і довгострокової ліквідності, мотивів ігнорування обов'язкових до виконання нормативів і виділення способів для приближення показників до нормативних значень;

3. Порядок прийняття рішень при прояві конфлікту інтересів між ліквідністю і дохідністю кредитної установи, що може виникнути через недостатню дохідність ліквідних активів або завищеної ціни ресурсів;

4. Етапи складання короткострокового прогнозу ліквідності;

5. Порядок проведення аналізу стану ліквідності із врахуванням можливості виникнення несприятливого для організації розвитку подій, які пов'язані зі станом ринку, розташуванням позичальників, кредиторів, іншими обставинами, які мають вплив на стан ліквідності кредитної установи, і план завдань, що сприятимуть підтримці ліквідності за негативних вищезазначених умов;

6. Способи поновлення ліквідності кредитної організації, до яких повинні включатись і етапи вирішення завдань щодо ефективного розподілу та розміщення ліквідних активів, залучення другорядних ресурсів на випадок виникнення нестачі ліквідності.

Також у даних рекомендаціях метод розривів у строках погашення зобов'язань і вимог є найзручнішим способом для аналізу ризику ліквідності. В даному методі зазначається, що сума кожної окремої статті балансового звіту по

агрегатам об'єднується в залежності від термінів, які залишилися до погашення активів і зобов'язань. При цьому застосовуються такі варіанти строковості активів і зобов'язань кредитних організацій: прострочені, до запитання, 1 день, від 2 до 7 днів, від 8 до 30 днів, від 31 до 90 днів, від 91 до 180 днів, від 181 дня до 1 року, від 1 року до 3 років, більше 3 років.

Вищезазначені рекомендації Банку Росії, які стосуються наявності та змісту нормативного документу банку щодо управління та контролю за ліквідністю банківської установи аналогічні і для України. Усі вітчизняні комерційні банки повинні мати деякий нормативний документ, який би регулював виконання обов'язків щодо наявності в організації ліквідних активів та контролю за ризиком ліквідності.

Необхідно зазначити, що в практиці українських банків серед методів аналізу ліквідності ГЕП-аналіз, тобто метод розривів між термінами погашення активів та пасивів, є одним із найголовніших.

Показники ліквідності у різних країнах світу варіюються й за методологією обчислення. В залежності від банківських систем, фінансових ринків та загального економічного розвитку, в різних країнах застосовують різні граничні значення та норми показників ліквідності. З поданих вище таблиць можна зробити висновок, що кількість економічних нормативів ліквідності у країнах із розвиненою економікою та стабільною банківською системою обмежена і становить один-два показники.

Якщо ж порівнювати економічні нормативи ліквідності України та Росії, то можна сказати, що однаковим в розмірі граничного значення і способом розрахунку є лише норматив миттєвої ліквідності. Він характеризує рівень захисту банку від ризику одночасної вимоги клієнтами своїх коштів та являється одним із найважливіших показників в системі економічних нормативів ліквідності. Що стосується нормативу поточної ліквідності, то тут різниця полягає лише у розмірі – в Росії допустимою нормою вважається 50 %, в Україні – 40 %; за способом розрахунку даний норматив є майже ідентичним у двох країнах. Інші ж вітчизняні нормативи не мають подібних собі серед

російських за методикою розрахунку.

До української банківської практики щодо управління ліквідністю комерційних банків із використанням методу коефіцієнтів, використовуючи досвід економічно розвинутих країн, необхідно внести певні зміни, а саме:

- потрібно дещо змінити усі показники ліквідності банків, окрім нормативу миттєвої ліквідності;
- збільшити значення нормативу поточної ліквідності до 50 %;
- розраховувати норматив довгострокової ліквідності як співвідношення суми активів і суми зобов'язань з початковим терміном розміщення активів і погашення зобов'язань понад один рік. Значення цього показника повинне варіювати у межах 55-60 %;
- визначати показник ліквідності як співвідношення суми коштів на кореспондентському рахунку в Центральному банку та в касі, державних цінних паперів та загальної суми залучених депозитів. Величина даного нормативу повинна становити понад 30 %.

Для внутрішнього аналізу комерційні банки можуть використовувати останній показник, а перші три із зазначених потрібно включити до нормативних.

Подібні зміни допомогли б чітко визначити оцінку ліквідності балансу комерційного банку як для регулювання з боку Національного банку України, так і для прийняття певних управлінських рішень в банківських організаціях.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Для підвищення ефективності управління ліквідністю банківських установ, насамперед, необхідно слідкувати за кількістю залучених та наданих коштів. Дана проблема є найважливішою для кожного банку та банківської системи в цілому, оскільки невідповідність між активами та пасивами банку може призвести до дисбалансу оперативності виконання своїх зобов'язань. Виникнення такого явища в одному комерційному банку з часом здійснює негативний вплив на банківську систему, внаслідок чого порушується її стійкість та відбувається зниження рівня довіри населення до банків.

Насамперед, банківській установі необхідно розробити чітку та збалансовану кредитну та депозитну політику, яка була б спрямована на зменшення від'ємного сальдо між залученими та наданими коштами. Кредитна політика банку повинна бути більш жорсткішою щодо надання коштів сумнівним суб'єктам господарювання, оскільки ріст кредитного портфеля набагато перевищує ріст депозитного портфеля банку.

Управління ліквідністю банків неможливе без ефективного проведення аналізу впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. На внутрішні чинники управління банку може впливати безпосередньо, у свою чергу, зовнішні ж не піддаються контролю зі сторони банку. Контроль за якістю та достатністю активів, детальне вивчення платоспроможності та кредитної історії позичальника кредитних коштів, розробка ефективної стратегії та політики банку, створення раціональної структури депозитної бази та підтримка позитивної репутації – ось найважливіші із завдань щодо зменшення впливу внутрішніх факторів на ліквідність банків.

Стосовно зовнішніх факторів, то першочерговим є питання про розробку максимально корисної для всіх учасників банківської системи грошово-кредитної політики, що, у свою чергу, безпосередньо впливає на стан грошового ринку в країні. Центральний банк повинен чітко слідкувати за кількістю грошей в обігу, і, при необхідності, впливати на їх кількість шляхом вилучення таких з обороту або ж, навпаки, збільшувати грошову масу, надаючи

банкам кредитні ресурси.

Політика управління ліквідністю банківських установ повинна підпорядковуватись грошово-кредитній політиці країни, а остання, в свою чергу, має узгоджуватись із загальноекономічною. Національний банк України повинен усіма способами запобігати виникненню кризових явищ в державі, що є запорукою сталого розвитку не тільки банківської системи, але й економіки країни в цілому.

ВИСНОВКИ

Дослідження управління ліквідності як процесу управління не тільки окремим банком, але й банківської системи в цілому, дозволило зробити нам ряд висновків наукового та практичного характеру:

1. На основі науково-термінологічних підходів до поняття “ліквідність” здійснено розвиток даної категорії, що відображається в удосконаленні сутті та особливостей її прояву. Так, під ліквідністю банку розуміється здатність банку своєчасно та в повному обсязі виконувати свої зобов’язання та готовність задовольняти потребу клієнтів в грошових коштах в необхідний для них час.

2. Систематизовано підходи до реалізації напрямків управління ліквідністю банку, Основними підходами до управління ліквідністю є: вибір стратегії управління ліквідністю, вибір методу управління ліквідністю та методи оцінки потреби в ліквідних коштах. Визначено основні переваги та недоліки складових частин даних підходів.

3. Визначено основні підходи до регулювання ліквідності центральними банками України, Великобританії, ФРН та США, що передбачають встановлення нормативних значень для ліквідності банківських установ та застосування інструментів грошово-кредитної політики. Так, у США Федеральна резервна система не встановлює нормативні значення для банківських установ, однак самі установи встановлюють для себе певні показники ліквідності, такі як: коефіцієнт співвідношення кредитів до депозитів, чиста залежність від неосновних джерел фінансування, коефіцієнт співвідношення чистих короткострокових зобов’язань, коефіцієнт співвідношення готівкової ліквідності до загальних зобов’язань, показник надійності оптового фінансування. У Великобританії та ФРН ліквідність банків регулюється такими показниками як: норматив ліквідності до одного місяця, норматив ліквідності до шести місяців та норматив короткострокової ліквідності банківської установи, норматив довгострокової ліквідності банківської установи відповідно.

4. Проаналізувавши результати виконання банківськими установами нормативів ліквідності можна сказати, що банки дотримуються даних нормативів із величезним запасом. Дана ситуація має двоякий вплив на фінансовий стан банку, з одного боку, банк має високу ліквідність, що є признаком фінансової стійкості, з іншого – не ефективне управління кредитними ресурсами, що в майбутньому може вплинути на прибутковість та платоспроможність фінансової установи. Досягнення макроекономічних цілей НБУ досягається за допомогою грошово-кредитних інструментів, до яких можна віднести: процентну політику, обов'язкове резервування, операції з рефінансування банків, операції на відкритому ринку, депозитна діяльність НБУ, операції із державними цінними паперами.

5. Ліквідність банку залежить не тільки від регуляторних заходів НБУ, але й від ефективного менеджменту банку. Невід'ємною частиною внутрішньобанківського управління ліквідністю є планування. Так, планування ліквідності передбачає встановлення необхідних показників, які характеризують специфіку залучення та надання грошових коштів. Процес планування ліквідності не може здійснюватися без її прогнозування. Основними методами прогнозування ліквідності є: метод грошових потоків, сценарний метод управління ліквідністю, VaR-аналіз, визначення коефіцієнта еластичності активів. Ефективне планування ліквідності банку передбачає використання декількох методів прогнозування ліквідності, що допомагає банку найбільш точно обрахувати потребу у ліквідних коштах.

6. Ефективне управління банківською установою передбачає залучення якісних депозитів, які формують стабільну депозитну базу, вкладання коштів у якісні активи, що характеризуються відносно високою дохідністю, забезпеченістю. Також велике значення для управління ліквідністю має імідж банку, що збільшує резервну позицію банку, тобто можливість залучення додаткових грошових коштів на міжбанківському кредитному ринку. Адже позитивний імідж банку є запорукою підвищення довіри з боку банків-кредиторів. Неменш важливим аспектом управління ліквідністю банку є його

система оцінки кредитоспроможності позичальника. Ефективна система оцінки кредитоспроможності позичальника зменшує кредитний ризик банку, що позитивно впливає на ліквідність банку.

7. Управління ліквідністю банків неможливе без ефективного проведення аналізу впливу внутрішніх та зовнішніх факторів. На внутрішні чинники правління банку може впливати безпосередньо, у свою чергу, зовнішні ж не піддаються контролю зі сторони банку. Контроль за якістю та достатністю активів, детальне вивчення платоспроможності та кредитної історії позичальника кредитних коштів, розробка ефективної стратегії та політики банку, створення раціональної структури депозитної бази та підтримка позитивної репутації – ось найважливіші із завдань щодо зменшення впливу внутрішніх факторів на ліквідність банків.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адамик Б. П. Центральний банк і грошово-кредитна політика [Текст]: Підручник. 2-ге видання, доп. і переробл. – К.: Кондор, 2011. – 416 с.
2. Бабанов В. В., Шемпелев В. А. Новый подход к управлению ликвидностью [Текст] // Банковское дело. - 2007. - № 1.- С. 15-25.
3. Банківські операції [Текст]: підручник / за ред. В. І. Міщенко, Н. Г. Слав'янської. – К. : Знання, 2006. – 727 с.
4. Банківські операції [Текст]: Підручник / за ред. д.е.н., проф. О. В. Дзюблюка. – Тернопіль: Вид-во ТНЕУ «Економічна думка», 2009. – 696 с.
5. Банковское дело [Текст]. – 2-е изд., перераб. и доп. / Под ред. О.И. Лаврушина. – М.: Финансы и статистика, 2005. – 672 с.
6. Банковское дело: стратегическое руководство [Текст] / Под ред. В. Платонова, М. Хиггинса. – М.: АО «Консалтбанкир», 1998. – 432 с.
7. Бодрова Н. Управління ліквідністю комерційних банків на основі стратегії трансформації активів [Текст]/ Н. Бодрова // Вісник УБС НБУ. - 2012. - № 1. - С. 185-188.
8. Бугай В.З. Світовий досвід подолання кризи ліквідності в банківському секторі та можливості для України [Текст]/ В.З. Бугай, К.В. Кудіна // Економічний простір. – 2010. – № 33. – С. 15–25.
9. Буковинський С., Корнівська В. Досвід використання інструментів рефінансування в монетарній політиці Європейського центрального банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/vnbu/2010_3/2010_03_4.pdf
10. Васюренко О.В., Волохата К. О. Економічний аналіз діяльності комерційних банків [Текст]: Навчальний посібник. - К.: Знання, 2006 – 463 с.
11. Вожжов С. П. Влияние фактора доступа к внешним источникам денежных средств на показатели ликвидности банка [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://sevntu.com.ua/jspui/bitstream/123456789/1256/1/economiz81.2007.104-407.pdf>

12. Волик Н.Г., Димченко М.М. Стратегія управління ліквідністю комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2011_1/files/EC111_33.pdf
13. Волкова В.В. Управління ліквідністю як складова фінансової стійкості банку [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Fkd/2011_1/part2/27.PDF
14. Волохата В.Є., Гарна О.С. Ліквідність банківської системи: проблеми та напрями підвищення ефективності управління [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nie/2009_2.pdf#page=18
15. Галицька Е., Висоцька Л. Удосконалення системи показників ліквідності комерційних банків [Текст]// Банківська справа. - 2002. - № 2. - С. 19-25.
16. Глосарій НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123665&cat_id=123321
17. Грюнинг Х. В., Братанович С. Б. Анализ банковских рисков: система оценки корпоративного управления и управления финансовым риском [Текст]. - М.: Весь мир, 2003 - 304 с.
18. Гурій Г. М. Удосконалення державного регулювання банківської діяльності в контексті збереження фінансової безпеки України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_5/272_Pur.pdf
19. Дем'яненко А. Л., Меченко В. Ю. Підвищення ефективності управління ризиком ліквідності банків в умовах фінансової нестабільності [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2012_1/part1/54.pdf
20. Деревська О. Активно-пасивні операції та управління ліквідністю банківської установи [Текст] / О. Деревська. – 2008. – № 7.
21. Дії Національного банку України в період загострення світової фінансової кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/Publication/Analytical/Report_fin_kr.pdf.

22. Дзямучич М. І., Чиж Н. М. Специфіка регулювання НБУ ліквідності комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/ekfor/2012_4/46.pdf
23. Динаміка значень економічних нормативів по системі банків України за 2012 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=103730&cat_id=36800
24. Динаміка значень економічних нормативів по системі банків України за 2011 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=72148&cat_id=84901
25. Динаміка значень економічних нормативів по системі банків України за 2010 рік [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=59470&cat_id=84901
26. Довгаль Ю. С., Гребінь О. М. Аналіз інструментів регулювання ліквідності комерційних банків [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2011_32/11_32_34.pdf
27. Довгаль Ю.С., Гребінь О.М. Оцінка ефективного управління ліквідністю на рівні комерційного банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2011_1/part1/5.pdf
28. Довгань Ж. М. Фінансовий менеджмент у банку [Текст]: Навчальний посібник. – Тернопіль: Економічна думка, 2006. – 306 с.
29. Долгальова М. О., Чуйко А. М. Щодо ліквідності банківської системи України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/2010_29/10_29_37.pdf
30. Енциклопедія банківської справи України [Текст]/ ред. кол. В. С. Стельмах (голова) та ін. – К. : Молодь, Ін Юре, 2001. – 679 с.
31. Зайцева І. Сутність та значення основних бюджетів комерційного банку [Текст] / І. Зайцева // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006. - №2. – с.82-88.

32. Закон України “Про банки і банківську діяльність” від 7 грудня 2000 р. № 2121-III [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14/page4>

33. Закон України “Про Національний банк України” від 20 травня 1999 р. № 679-XIV [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/679-14/page3>

34. Золотарьова О., Фролова Н., Чернецька К. Управління ліквідністю комерційного банку в контексті забезпечення його фінансової стійкості [Текст] // Економічний аналіз, вип.. 9, ч.1. – 2011, - с.122-126.

35. Івасів І. Б. Ліквідність банку в умовах маркетингоорієнтованого менеджменту [Текст] / І. Б. Івасів // Фінанси України. – 2003. – № 1. – С. 109–116.

36. Івашук О. Концептуальні підходи до ліквідності банку як об’єкту фінансового управління [Текст]// Галицький економічний вісник. – 2010. - №2(27).- С.163-169.

37. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс] : Постанова Правління Національного банку України від 28.08.2001 № 368 – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=z0841-01&check=4/UMfPEGznhhXV0.ZiwoGPBtHl4H.s80msh8Ie6>.

38. Коваленко, В.В. Обґрунтування стратегії управління ліквідністю банківської установи [Електронний ресурс] / В.В. Коваленко, О.Г. Коренева, Ж.І.Торяник // Проблеми і перспективи розвитку банківської системи України. Т. 17. - С. 159-167. – Режим доступу: <http://dspace.uabs.edu.ua/bitstream/123456789/6657/1/KovKorTor.pdf>

39. Ковальчук Т. Т., Коваль М. М. Ліквідність комерційних банків [Текст]: Навчальний посібник. – К.: Знання, 1996. – 120 с.

40. Козьмук Н. І. Методи аналізу та управління банківської ліквідністю: практика застосування в Україні та закордоном [Електронний ресурс]. – Режим

доступу: http://www.nbu.gov.ua/Portal/soc_gum/VUbsNbU/2009_3/VUBSNBU6_p166-p169.pdf

41. Козьмук Н.І. Ліквідність банку як фактор забезпечення стійкості в період фінансової нестабільності [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/pprbsu/texts/2009_27/09_27_19.pdf

42. Корнієнко О.В. Прогнозування ступення ліквідності комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Prom/2010_3/Kornienko.pdf

43. Корнієнко Т. Ліквідність комерційного банку: фактори, що впливають, методи управління [Текст]/ Т. Корнієнко // Финансовые риски. - 2001. - № 3. - С. 51-54.

44. Коршунов Є. А. Визначення категорії “планування” [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/natural/Vetp/2011_34/11keaeou.pdf

45. Косошов В.А. Ліквідність у системі рейтингової оцінки комерційних банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/SOC_Gum/NvFbi/2012_6/15.pdf

46. Косошов В. А. Проблеми підтримки ліквідності комерційних банків НБУ в умовах кризи [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Dtr_ep/2012_1/files/EC112_39.pdf

47. Кречотун С. А. Планування в малому бізнесі [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ekpr/2011_56_2/statti/28.pdf

48. Криклій О. А., Ребрик Ю. С. Система комплексного управління ліквідності банку [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/fkd/2010_1/part2/21.PDF

49. Крилова В. Складові процесу управління ліквідністю банку [Текст] / В. Крилова, Р. Набок // Вісник Національного банку України. – 2008. – № 6.

50. Кузнецова Л. Г., Кутузова Н. В. Платежеспособность и ликвидность: уточнение понятий [Текст]// Деньги и кредит. - 2008. - № 8.- С. 26-29.

51. Кузьмак О.М. Забезпечення стійкості банківської системи шляхом рефінансування [Текст]/ О.М. Кузьмак // Наукові записки Національного університету “Острозька академія”. – 2010. – Вип. 13. – С. 287–294.

52. Кузьмін О. Є., Грабельська О. В. Значення планування в процесі менеджменту [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/chem_biol/nvnltu/21_9/150_Kuz.pdf

53. Лаптев С. М., Денисенко М. П., Кабанов В.Г., Любунь О. С. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) [Текст]: Навчальний посібник. - К.: ВД "Професіонал", 2004 - 320 с.

54. Ліквідність банківської системи України: Науково-аналітичні матеріали [Текст]. Вип. 12 / В.І. Міщенко, А.В. Сомик та ін. – К.; Національний банк України. Центр наукових досліджень, 2008. – 180 с.

55. Макаренко М.І., Дмитрієв Є.Є. Ліквідність банківської системи України: структура та чинники формування в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/Inek/2013_2/253.pdf

56. Маслова С. Ю. Методичний підхід до управління ліквідністю банку [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Uproz/2011_24/u1124mas.pdf

57. Михайлюк Р., Рудан В. Стратегія управління ліквідністю банку//Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/soc_gum/Un_msm/2010_14-15/Ukrainska_nauka-14-15_2010/19_Myhajluk.pdf

58. Міщенко С.В. Проблеми забезпечення ліквідності банків на основі використання механізмів рефінансування [Текст]/ С.В. Міщенко // Фінанси України. – 2009. – № 7. – с. 75–88.

59. Молчанов О. В. Теоретичні підходи до управління ліквідністю сучасних банків [Текст]/ О. В. Молчанов // Формування ринкових відносин в Україні. – 2006 - №10, с.48

60. Монетарний огляд НБУ III квартал 2012 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=126387>

61. Онопрієнко І.М. Управління ліквідністю як фактор фінансової стабільності банку [Текст]/ І. М. Онопрієнко // Вісник Сумського аграрного університету (Серія: Фінанси і кредит). - 2011. - № 2 (31). - С. 28-32

62. Офіційний сайт Банку Росії в мережі Інтернет [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.cbr.ru>

63. Офіційний сайт НБУ [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123298&cat_id=123211

64. Пасічник І.В., Галушко І.П. Роль інструментів грошово-кредитної політики в забезпеченні фінансової стійкості банківської системи України [Текст]// Вісник Університету банківської справи Національного банку України №1. – 2011, - с. 143-146.

65. Педерсен І. Стратегії управління ліквідністю банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/SOC_Gum/Skhid/2012_6/14.pdf

66. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України, затверджений Постановою Правління Національного банку України №259 від 30.04.2009 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/z0410-09/page2>

67. Процентні ставки рефінансування банків Національним банком України [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580

68. Ребрик Ю. Аналіз ліквідності банку в умовах нестабільності фінансових ринків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/Ecan/2010_5/pdf/rebryk.pdf

69. Результати проведення операцій Національного банку України з регулювання ліквідності банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/category?cat_id=44580

70. Річна фінансова звітність ПАТ КБ “Приватбанк” 2008-2011 рр.[Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://old.privatbank.ua/files/2_13_22bccrr.pdf

71. Річні звіти НБУ 2007-2011 [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/control/uk/doccatalog/list?currDir=36453>
72. Рудан В. Я. Теоретичне обґрунтування сутності ліквідності банківської системи [Текст]// Вісник ТНЕУ №3. – 2011, - с. 41-48
73. Савостьянов В. Управління ліквідністю комерційних банків [Текст]//Фінансовий ринок України, 2011. - №2, с.23-26.
74. Серпенінова Ю.С. Розвиток державного регулювання ліквідності банків [Текст] / Серпенінова Ю. С. // Вісник СНАУ. Серія “Економіка і менеджмент”. - №8 (37). – 2009. – с. 110-113.
75. Скороход І.С., Бойко В.В. Інституційні механізми монетарної політики Європейського Союзу [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/natural/nvnu/misnarod_vidnos/2009_3/R2/Skorokhod.pdf
76. Сомик А.В. Ліквідність банківської системи України: структура, аналіз чинників і напрями підвищення ефективності регулювання [Текст]// Вісник Університету банківської справи Національного банку України №3. – 2008. – с. 68-72.
77. Стельмах В.С. Ліквідність банку: окремі аспекти управління та світовий досвід регулювання та нагляду/ В.С. Стельмах, В.І. Міщенко, В.В. Крилова та ін.: Науково-аналітичні матеріали. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua/doccatalog/document?id=70689>
78. Ткачук В.О. Порівняльний аналіз методів управління ліквідністю комерційних банків [Текст] // Наука й економіка, 2011. – Вип. 4. – с. 58-64.
79. Фалюта А. Удосконалення системи управління ліквідністю банків в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.lnu.edu.ua/faculty/ekonom/Form_Rynk_Econ/2009_19/66_Falyuta.pdf
80. Фатюга В., Самченко О. Удосконалення методів управління ліквідністю комерційного банку [Текст]// Економічний аналіз, вип.. 8, ч.1. – 2011, - с.413-415.

81. Федішин М. П., Гаврилишин Н.М. Європейський досвід рефінансування комерційних банків та шляхи його застосування в країні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Nvbdfa/2012_1/fedysh.pdf

82. Фінансовий механізм управління ліквідністю банку [Текст]: монографія / [І.М. Бурденко, Є.Є. Дмитрієв, Ю.С. Ребрик, Ю.С. Серпенінова]; за заг. ред. Ю. С. Серпенінової. – Суми: Університетська книга, 2011. – 136 с.

83. Центральний банк та грошово-кредитна політика [Текст]: Підручник / Кол. Авт.: А. М. Мороз, М. Ф. Пуховкіна, М. І. Савлук та ін.; За ред. д-ра ек. Наук, проф. А. М. Мороза і канд. ек. Наук, доц. М. Ф. Пуховкіної. – К.: КНЕУ, 2005. – 556 с.

84. Януль І.Є. Управління ризиками ліквідності комерційних банків в Україні [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://archive.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/tppe/2011_25/Zb25_14.pdf